

Delaktighet i kultur- politiken

Rapport från forskningsprojektet Delaktighetsprocesser i
Kulturförvaltningen Göteborgs stad.

Förord

Delaktighet är ett begrepp som knappast är främmande för den som rör sig inom och i närheten av den offentligt finansierade kulturens område. Göteborgs Stads kulturpolitiska mål tydliggör att delaktighet ska främjas.

Vad talar vi då om när vi talar om delaktighet? Vad innebär delaktighet i kulturförvaltningens verksamhet, och hur görs delaktigt på riktigt? Det är några av de frågor som berörs i den rapport du håller i din hand och som är det senaste tillskottet i den forskningsserie som sjuösettes på kulturstrategiska enheten vintern 2020.

Genom rapporten erbjuds också en rad förslag till fortsatt utvecklingsarbete med delaktighet som vi är både hoppfulla och övertygade om kommer att hjälpa oss på vägen mot att skapa bättre förutsättningar för att främja delaktighet. Kulturens betydelse för den lokala utvecklingen är ett exempel där frågan om delaktighet uppmärksammas alltmer.

Sofia Lindström är lektor på Högskolan i Borås och har arbetat tillsammans med oss på kulturförvaltningen mellan 2017 och 2020. I rapporten leder hon oss med säker hand och skarpt sinne, genom ett inte helt okomplicerat område. Vi vill också rikta ett särskilt tack till alla de medarbetare i förvaltningen som medverkat till att möjliggöra arbetet med rapporten.

Göteborg, november 2021

Sara Schütt, chef kulturstrategiska enheten

Joakim Albrektson, avdelningschef, kultur- och samhällsutveckling

Titel

Göteborgs Stad, kulturförvaltningen

Författare: Sofia Lindström Sol, Lektor, Bibliotekshögskolan i Borås

ISBN 978-91- 985957-5-8

Vill du använda text eller bilder ur denna rapport citerar du: Göteborgs Stads kulturförvaltning, Lindström Sol, Sofia, *Delaktighet i kulturpolitiken*.

Detta är en rapport från kulturförvaltningen. Aktuella rapporter hittar du på goteborg.se/kultur

Sammanfattning

Denna rapport beskriver det tre-åriga forskningsprojektet Delaktighetsprocesser i Göteborgs stad, vilket utfördes 2017–2020 i samverkan mellan Bibliotekshögskolan i Borås och Kulturförvaltningen Göteborgs stad. Projektet finansierades av Riksbankens Jubileumsfond inom ramen för samverkanstjänsten Flexit.

Delaktighet är en viktig del av stadens kulturpolitiska mål. Begreppet relaterar till jämlik tillgång till kultur och till rätten att ha inflytande över stadens kulturutbud. Barn och ungas kulturdeltagande är särskilt prioriterat. Kulturförvaltningen i Göteborg har länge arbetat med att säkra sina måluppfyllelser och efterfrågade en mer systematiserad kunskap kring vad som gjorts och hur man kan gå vidare.

Under forskningsprojektets två första år intervjuades mer än 50 tjänstepersoner inom förvaltningen, på chefs- och medarbetarnivå, samt även politiker och tjänstepersoner i närliggande förvaltningar. Intervjuerna gjordes för att förstå vad delaktighet är på förvaltningen, hur det görs och varför det görs. Studien sökte att förstå ifall något med delaktigheten som kulturpolitiskt mål upplevs som utmanande eller självklart och varför.

Projektet resulterade i fyra vetenskapliga artiklar, flera konferensbidrag och två rapporter, varav en är denna.

De viktigaste generella resultaten från forskningsstudien handlar om hur upplevelsen av delaktighetsmålet hos förvaltningens medarbetare relaterar till normer i deras arbetsplats; har man fokus på att skapa processer eller produkter? Ser man sin roll i relation till ett yrkesfält som konstvärlden, eller främst i relation till publik/medborgare? Förhållningssätten skapar normer som i sig påverkar om man ser på delaktighet som ett mål i sig eller som ett medel till ett mål. Det påverkar även graden av tillit man har deltagares förmåga att ge den egna arbetsplatsen, ofta en institution, legitimitet och relevans. Delaktighet görs som del i specifika projekt som ofta drivs av tjänstepersoner som värderar målet, medan vissa verksamheter integrerar delaktighetsmålet i deras syfte.

Delaktighetens syfte tolkas som att upprätthålla verksamhetens relevans och legitimitet i staden–gentemot politiker, medborgare, och medarbetare. Genom delaktighet vill kulturförvaltningen påverka stadens medborgare att bli demokratiska subjekt. Man vill också påverkas att ständigt uppdatera sin roll som demokratifrämjande verksamhet. Dock uppstår osäkerhet och oro kring hur förändringar ska hanteras, och hur delaktighet kan göras på ett sätt som uppfyller viljan till att vara legitim och relevant verksamhet. Framförallt uppstår konflikter när delaktighetsmålet förstås krocka med andra kulturpolitiska mål som att säkra konstnärlig kvalitet, och även med normer kring professionalitet och expertis. Att säkra konstnärlig kvalitet och professionalism är demokratiska mål som kan krocka med delaktighet som demokratiskt mål, särskilt om delaktighet definieras i motsats till expertis och kvalitet.

Rapporten avslutas med några förslag på hur Kulturförvaltningen kan gå vidare med de resultat som redovisas.

Innehåll

1	Introduktion.....	6
2	Kulturförvaltningens organisation och relationer i kulturpolitiken.....	7
3	Hur har jag gjort?.....	10
3.1	Analys	11
3.2	Varför har jag inte intervjuat deltagare?	12
3.3	Har projektet varit ett delaktighetsprojekt?	12
4	Sammanfattning av forskningsartiklar författade i relation till projektet	15
4.1	Delstudie 1: Det demokratiska värdet av delaktighet i svensk kulturpolitik	15
4.2	Delstudie 2: Att använda sport och kultur för att inkludera unga i risk för utanförskap i lokal politik.....	16
4.3	Delstudie 3: Jämlik tillgång eller empowerment? En förståelse av ungas deltagande i kulturinstitutioner genom två exempel från Sverige.....	18
4.4	Delstudie 4: Bokstart Göteborg: integreringen av kulturpolitiska och socialpolitiska mål genom hembesök i socialt utsatta områden i staden	19
4.5	Delstudie 5: Att nå de onåbara	21
4.6	Sammanfattning	24
5	Vad är delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning?.....	25
5.1	Mål eller medel? Delaktighet som mål i sig när institutionen upprätthåller demokrati.....	26
5.2	Delaktighet som medel till ett mål: problemformuleringar	27
6	Vad är syftet med delaktighet?	29
6.1	Påverka utåt	29
6.1.1	Beteenden	29
6.1.2	Preferenser.....	30
6.1.3	Subjektiviteter	31
6.2	Delaktighet som styrning	31
6.2.1	Förförelse	32
6.2.2	Rummets användning.....	33
6.3	Påverka inåt - att vara en demokratisk kulturverksamhet.....	33
7	Hur gör man delaktighet?	35
7.1	Inflytande.....	35
7.2	Gamla och nya former av tillgänglighet.....	35
7.3	Utöva självreflektion.....	36
8	Delaktighetens gränser – när uppstår de och varför?	37
8.1	Existensnormen.....	37

8.2	Bevarandenormen	38
8.3	Expertisnormen	39
8.4	Bildningsnormen	41
8.5	Sammanfattning	41
9	Vilken förändring innebär delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning?	43
9.1	Pedagogikens roll	43
9.2	Nya vanor hos besökare/publik	44
9.3	Yrkesrollens förändring	44
10	Vad innebär delaktighet som kulturpolitiskt mål för begreppet kvalitet?	47
10.1	Var görs kvalitet, av vem?	48
10.2	Normer i kulturpolitiska relationer	48
10.2.1	Upplysningsnormen	49
10.3	Kvalitet utan delaktighet	50
10.4	Kvalitet genom delaktighet	51
10.5	Kvalitet som delaktighet	52
10.6	Diskussion	53
11	Delaktighet som kulturpolitiskt mål - vad innebär det för professionen?	54
11.1	Professionalism och delaktighet i kulturförvaltningen	54
11.2	Förtroendets balansakt	55
11.3	Relationens balansakt	56
11.4	Balansakter mellan det nya och det kända	56
11.5	Diskussion	58
12	Avslutande diskussion: hur gör man delaktighet på riktigt? .	59
12.1	Delaktighet som integrerad norm i kulturförvaltningen	60
12.2	Delaktighet som norm i specifika kulturprojekt - en metod för metodutveckling	61
12.2.1	Konceptualisering	62
12.2.2	Facilitering	63
12.2.3	Utvärdering	63
13	Referenser	65

1 Introduktion

Hösten 2017 fick jag i uppdrag av Göteborgs stads kulturförvaltningen att utföra ett forskningsprojekt om delaktighet i förvaltningens verksamheter. Kulturförvaltningen i Göteborg har under en längre tid arbetat aktivt med deltagardrivna processer, brukardialoger och delaktighetsfrågor inom ramen för olika projekt och efterfrågade en ökad och systematiserad kunskap för att kunna utveckla sina verksamheter. Denna rapport är menad att fungera som en sådan systematiserad kunskap.

Uppdraget har utförts inom ramen för Flexit, en forskningstjänst i regi av Riksbankens Jubileumsfond. Flexit utformades för att ge forskare och organisationer inom privat, offentlig och ideell verksamhet möjlighet att samverka, utveckla och utbyta kunskap och erfarenhet¹. Tjänsten började med att jag arbetade två år som anställd i förvaltningens kulturstrategiska enhet, och senare ett sista år på Högskolan i Borås, Sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap (BHS). Under de två första åren utformade jag projektets syfte och frågeställningar i samverkan med förvaltningsledningen, samt utförde datainsamlingen. Under mitt sista år på Högskolan i Borås har jag sammanställt denna rapport samt författat vetenskapliga artiklar.

Denna rapport fokuserar på analyser av förvaltningens delaktighetsarbete. Som komplement finns också en forskningsöversikt som beskriver den teori och kunskap som hjälpt mig att komma till de slutsatser jag drar i denna rapport. Rapporterna kan läsas samtidigt, eller var för sig.

Båda rapporterna är upplagda efter vanliga frågor jag har fått när jag gått ut i förvaltningens verksamheter och pratat med tjänstepersoner och chefer om delaktighet.

Projektrapporten tar upp dessa frågor:

1. Vad är delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning?
2. Vilken förändring innebär delaktighet för Göteborgs stads kulturförvaltning?
3. Vad innebär delaktighet som kulturpolitiskt mål för begreppet kvalitet?
4. Delaktighet som kulturpolitiskt mål - vad innebär det för professionen?
5. Hur gör man delaktighet på riktigt?

Forskningsöversikten tar upp dessa mer övergripande frågor:

1. Vad är delaktighet?
2. Varför pratar alla om delaktighet nu?
3. Vad händer med konstnärlig kvalitet?
4. Vad händer med professionen?
5. Hur gör man delaktighet på andra platser?
6. Hur hanterar man sin maktposition?

De fem första frågorna har besvarats genom analysen av mitt eget material, och de nästa sex frågorna genom en mer generell genomgång av kunskap. Innan jag går in på analysen av dessa frågor, kommer jag ge läsaren en bakgrund till forskningsprojektet, samt gå igenom hur arbetsprocessen sett ut.

¹ https://www.rj.se/Forskning_finansiering/Flexit/ (2020-01-20).

2 Kulturförvaltningens organisation och relationer i kulturpolitiken

Kulturförvaltningen i Göteborgs stad ansvarar för att driva kulturinstitutioner i staden och administrerar stöd för den fria konstsektorn. När denna rapport skrevs bestod förvaltningens organisation av kulturnämnden, följt av förvaltningsledningen och de tre sektorerna Bibliotek, Museer, och Fri konst och kultur.

I dokument som anger förvaltningens mål, som stadens kulturprogram, kulturbudget, och de tre verksamhetsplanerna för sektor Museer, sektor Bibliotek och sektor Fri konst och kultur, går det att läsa om betydelsen att vara för allmänheten och för publiken. Exempelvis: ”Museerna bygger kunskap och administrerar samlingarna aktivt men bygger också relationer med den yttre världen för att lyfta mer kunskap, fler röster och upplevelser (Verksamhetsplan museer, 2018: 3). De kulturpolitiska mål² som antogs av Göteborgs stads kommunfullmäktige 2013 (och som var aktuella under tiden för forskningsprojektet) är uppdelade i tre dimensioner:

- konstpolitik,
- kulturpolitik,
- kulturplanering (jmf. Johannisson, 2006).

Konstpolitik beskrivs bland annat genom meningen “att skapa goda och hållbara villkor för konsten och konstnärerna”, kulturpolitik genom meningen “främja delaktighet, interkulturell dialog och människors lust och motivation att ta del av och utöva konst och kultur”, och kulturplanering med meningen “skapa en attraktiv livsmiljö i staden.” (s. 16). Programmet beskriver att alla ska ha lika rättigheter till kultur, “oavsett kön, ålder, klass, kulturell identitet, religiös tillhörighet, språk, sexuell läggning, könsöverskridande identitet/uttryck och funktionsnedsättningar” (s. 13).

Det står även att;

Barns och ungas kreativitet ska uppmuntras och de ska ha rätt till kulturutövning och eget skapande oavsett uttrycksform. Barn och unga ska kunna påverka såväl kulturutbudet som formandet av staden och ges möjlighet att till fullo delta i kulturell och konstnärlig verksamhet (s. 13).

Här kan man redan ana betydelsen av begreppet delaktighet: det relaterar till en jämlik tillgång och inflytande, det verkar relatera lite extra till barn och ungas rätt att både uppleva och utöva kultur, och det är ett mål som framförallt retoriskt verkar passa in i den kulturpolitiska dimensionen men sämre i den konstpolitiska dimensionen.

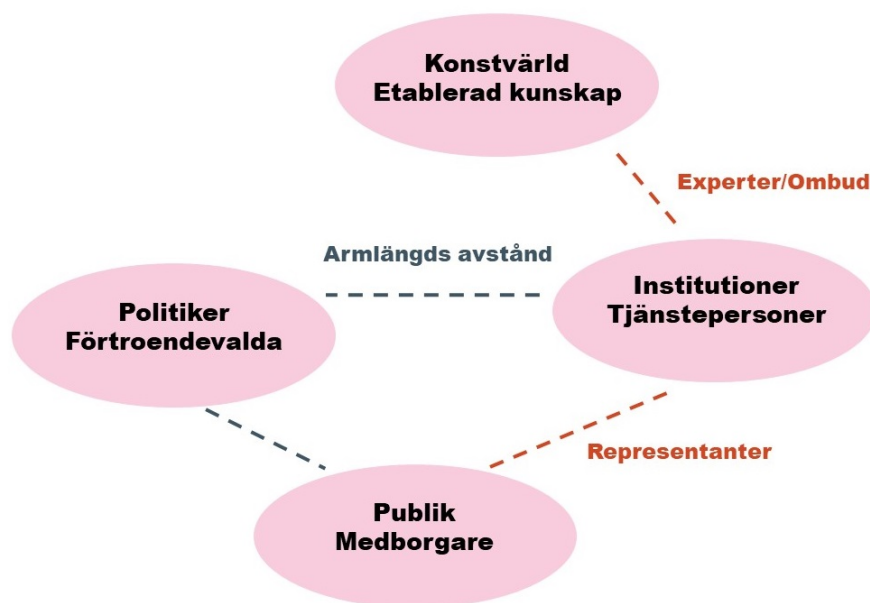
I förvaltningens verksamhetsidé kan man få ytterligare syn på delaktighetsmålet som jämlik tillgång till kultur. Den lyder:

² <https://goteborg.se/wps/wcm/connect/1f921df3-ae42-473f-956f-7db030e6fa08/G%C3%B6teborgs+Stads+Kulturprogram.pdf?MOD=AJPERES> (2020-05-19)

Vi öppnar världar

Kulturen är för alla. När alla kan ta del av konst och kultur formas en stad angelägen för människor från hela världen (...) Kunskap, nyfikenheten på omvärlden och lyhördhet driver oss framåt. Vi lyssnar för att förstå. Vi tar plats, involverar och skapar delaktighet. Målet är en jämlik och öppen stad³.

För att kunna beskriva vilka aktörer och relationer jag menar är viktiga att förstå för att kunna göra denna studie har jag skapat en karta. Denna bild illustrerar min förståelse av det kulturpolitiska "fältet" och de relationer som jag har studerat i Göteborgs stad:

Bilden visar fyra centrala aktörer: politiker/förtroendevalda, publik/medborgare, tjänstepersoner/kulturprofessionella, och konstvärld/etablerad kunskap.

Relationerna mellan dem ser lite olika ut. Länken mellan medborgare och politiker är ganska självklar: i en representativ demokrati väljer medborgare sina folkvalda representanter. Relationen mellan politiker och konstvärld/etablerad kunskap existerar så klart, men i en demokrati utövar inte politiker inflytande på konsten (eller på högskolor/universitet som ofta representerar etablerad kunskap) på annat sätt än att skapa infrastrukturer av stöd för att de ska kunna finnas. Relationen mellan dem regleras av institutioner och verksamheter som realiserar de kultur- (och utbildnings-) politiska målen. Relationen mellan kulturinstitutioner och politiker är därför lite annorlunda; institutionerna är politiskt

³ https://goteborg.se/wps/portal/start/kommun-o-politik/kommunens-organisation/forvaltningar/forvaltningar/kulturforvaltningen/om-kulturforvaltningen/kulturforvaltningens-vision-och-verksamhet-sid%C3%A9!/ut/p/z/1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfjjo8ziTYzcDQy9TAy9LSws-LQcw4xDTVy9DY39g4z0wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigALu4KG/dz/d5/L2dBI-SEvZ0FBIS9nQSEh/ (Tillgänglig 2020-02-14)

styrda organisationer, men relationen ska styras av armlängds avstånd vilket innebär att politiker kan sätta övergripande mål men lägger sig inte i innehåll.

Relationen mellan kulturinstitutioner och konstvärld/etablerad kunskap är avsiktligt kortare än mellan kulturinstitutioner och publik/medborgare. Även här etableras ett slags armlängds avstånd. Till exempel har Göteborgs stad en samlingskonstverk som hanteras, vårdas och utplaceras i staden av enheten Göteborgskonst. Det är inte tjänstepersoner på Göteborgskonst som bestämmer vilken konst som ska köpas in (trots att många av dem är utbildade konstnärer); det görs av kontrakterade konstexperter som arbetar på timmar. Många enheter jobbar också direkt med konstnärer i utställningar eller arbetar för att hålla sig uppdaterad med den senaste kunskapen om de teman och ämnen de har som ansvar att förmedla i sina institutioner. Det finns en nära relation mellan de två aktörerna, och som jag kommer visa senare motiverar många tjänstepersoner sitt yrkesutövande med *att finnas till för att konstvärlden/den etablerade kunskapen ska kunna finnas till och ha en plats i samhället*. Detta har jag kallat för existensnorm: att motivera sin plats i staden med argumentet att man möjliggör kulturens existens⁴. Denna norm återkommer i analysen av vad delaktighet är i Göteborgs stads kulturförvaltning och i analysen av vad begreppets intåg i den lokala kulturpolitiken betyder för professionalitet hos de som jobbar i kulturinstitutionerna.

Bilden ovan kan förstås som analytisk, inte bara beskrivande. Delaktighetens intåg som kulturpolitiskt begrepp innebär att förvaltningens institutioner och tjänstepersonerna som jobbar där har tydligare "vänt blicken" mot aktören publik/medborgare och strävar efter, på olika sätt, att minska avståndet emellan dem. Man kan säga att aktören kulturprofessionella på ett ökat sätt har börjat förstå att deras existens är beroende av den legitimitet de har av aktören medborgare, inte längre bara av aktören etablerad kunskap/konst- och konstvärld. De inviterar publik/medborgare till att ta en annan roll än den som ska "bli uppläst", i enlighet med den lärande roll många kulturinstitutioner traditionella har tagit (Ekholm & Lindström 2019; Eriksson 2019; Skot-Hansen 2005; jmf Eriksson 2015 som studerar hur brukarinflytande i psykiatri erbjuder patienten en annan roll än den som ska "bli hjälpt"). En del menar att det politiska kravet på delaktighetsperspektiv i kulturpolitiken har förändrat relationen mellan politiker och kulturprofessionella och gjort armlängds avstånd mindre. Styrningen är för vissa tydligare och på så sätt bättre, för andra innebär den en oro för att det demokratiska idealet om autonomi är hotat.

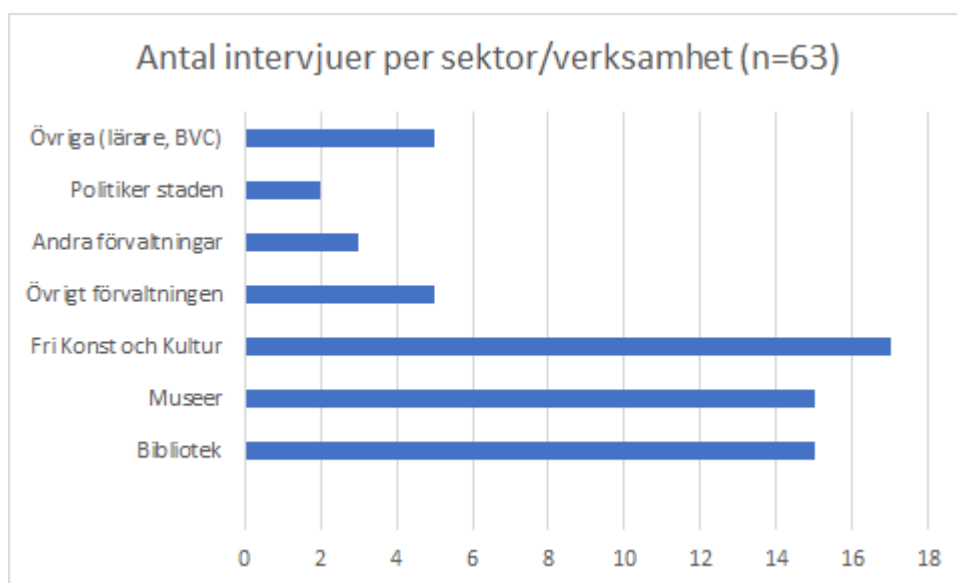
⁴ Se gärna forskningsöversikten för en utförligare diskussion kring begrepp så som norm.

3 Hur har jag gjort?

När jag började mitt arbete på kulturförvaltningen läste jag de kulturpolitiska dokument som styr verksamheterna. Svensk politik, och kulturområdet i synnerhet, präglas av en stark autonominorm som brukar kallas *armlängds avstånd*. Det betyder att politiker kan sätta övergripande mål för politiken, men får inte lägga sig i innehållet i institutioner eller lägga sig i kriterier för kvalitet. Detta görs av kulturprofessionerna själva (Riksrevisionen RiR 2019: 10). Däremot sker en styrning i form av generella mål med politiken, som ofta formuleras i olika styrdokument: regleringsbrev, kulturpolitiska mål och strategier, budgetar. I Göteborg författar också delar av förvaltningen sina egna verksamhetsplaner som också fungerar som ett slags styrdokument. Jag har läst och analyserat varje sektors dokument; sektor bibliotek, museer, och fri konst och kultur.

Rapportens huvudsakliga material är intervjuer. Under 2017–2019 har jag strävat efter att intervjua chefer och tjänstepersoner i förvaltningens alla sektorer och enheter. Tyvärr har det inte varit möjligt att intervjua alla i personalen på förvaltningen. Istället har jag gjort avgränsningen att framförallt möta och intervjua tjänstepersoner i avdelningar som har publik- eller brukarkontakt. Intervjuerna har gjorts enskilt eller i par eller i grupp. De har oftast utförts på arbetsplatsen men någon enstaka gång på café. En respondent är före detta anställd på förvaltningen. Frågorna har uppehållit sig brett kring delaktighet som fenomen och jag har strävat efter att nå respondenternas förståelse och erfarenheter av delaktighet i deras yrkesutövning. Vad är delaktighet för dig? Vad är dess motsats? Vad riskerar man om man inte jobbar med delaktighet? Vad känns svårt eller görbart vad gäller delaktighet? Vad saknar man eller behöver för att kunna jobba delaktigt? är exempel på frågor som kommit upp i varje intervju, men jag har också låtit respondenterna ta samtalet dit de finner varit relevanta för sig själva, och “styrt” genom följdfrågor. Jag anlidade en person som har hjälpt mig transkribera ungefär tre fjärdedelar av alla intervjuer.

Antalet intervjuer som gör underlag för rapporten är 63 och har fördelats enligt tabellen:

Intervjuerna har anonymiserats och anges i relation till sin yrkesroll och verksamhetsområde (museer, bibliotek, verksamhet inom fri konst och kultur). Alla har informerats om att deras identitet kan utrönas, speciellt för andra kollegor i förvaltningen. De har informerats om sina rättigheter och möjligheten att dra tillbaka sin medverkan när som helst under projektets gång.

Under 2017–2019 har jag också besökt verksamheterna, gjort observationer, deltagit i fokusgrupper, haft samtal, möten, workshops, seminarier som jag antingen hållit eller deltagit i. Många av dessa har spelats in eller så har jag tagit anteckningar vilka utgjort viktigt och rikt material för rapporten.

Rapportens analys och slutsatser har alltså gjorts utifrån tre typer av material:

- Dokument
- Intervjuer
- Anteckningar från möten, workshops, seminarier.

Under de två första åren samlade jag material, började skriva analys och forskningsartiklar, samt presenterade och höll workshops på förvaltningen men också för utomstående, som högre seminariet vid sektionen för biblioteks- och informationsvetenskap på Högskolan i Borås, och för olika organisationer såsom Malmö konsthall och Blå stället i Angered (som under besöket inte tillhörde förvaltningen).

3.1 Analys

I min analys av det material jag samlat under min tid på förvaltningen har jag studerat dels *förståelser* - vilka betydelser läggs i ett begrepp som delaktighet? Och normer kring kvalitet och delaktighet (vad som anses värdefullt, görbart, problematiskt, eller otänkbart, Ekman 2012: 52). Betydelsen av jämlikhet och kampen mot utanförskap är två övergripande normer som influerar den nationella, regionala och lokala kulturpolitiken och en av slutsatserna i rapporten är att de normativa tendenserna legitimerar betydelsen av delaktighet som kulturpolitiskt begrepp (Lindström Sol 2019a).

Delaktighet är ett ord som kan fyllas med olika mening beroende på agendan hos dem som vill använda det. Sådana ord kallas ibland för "flytande" (Laclau & Mouffe 2001; Lindsköld 2013). Att något är flytande betyder inte att det inte existerar eller skulle kunna se ut hur som helst. Min analys pekar på att stadens kulturpolitik vilar på kontrasterande men samexisterande normer. Det skapar en komplex situation som gör yrkesutövandet som kulturprofessionell ibland utmanande. Denna studie kan erbjuda en metaanalys som gör förekomsten av kontrasterande normer synliga och lättare att förstå.

Som forskare har jag en del i varför vissa normativa tendenser blir accepterade. När jag säger att vi går mot en förändring i kulturpolitiken så konstaterar jag inte bara att det händer; jag blir del i att den förändringen sker. Detta är forskningens performativitet eller effekt. Mitt ansvar blir att kartlägga alla aspekter av normförskjutningar och ha tillräcklig distans för att kunna peka på både möjligheter och begränsningar/utmaningar. Därför är jag intresserad av att diskutera vad som riskeras och möjliggörs i varje norm och varje position som jag hittar. Hur praktiseras de normativa tendenserna och vilka konsekvenser får de?

3.2 Varför har jag inte intervjuat deltagare?

Denna fråga har jag ofta fått när jag presenterat delresultat av projektet. Den första anledningen är att förvaltningens verksamheter är duktiga på att ta reda på vad deras publik, deras brukare och besökare tycker om dem. Det görs många utvärderingar och brukarundersökningar, man mäter nöjd kund-index, man pratar med folk under sina besök, man tar in åsikter i delaktighetsprojekt. Frilagret, förvaltningens kulturverksamhet för ungas skapande, har i sina mål att verksamheten ska skapas i dialog med unga. De anställer unga ambassadörer med tydlig roll att hålla ett levande samtal med unga i staden, och har också sammanställt enkäter och intervjuer med unga om deras önskemål kring hur Frilagret ska utvecklas (senast 2018). Alltså: när förvaltningen efterfrågade kunskap de inte hade, var inte människors åsikter om verksamheterna en så stor kunskapslucka att det hade varit meningsfullt för mig att gå ut och fråga människor igen hur de har upplevt sin kontakt med förvaltningens verksamheter. Den kunskap som saknats handlar snarare om vad delaktighet är och blir, hur det görs, och vilka problem, möjligheter, begränsningar, och lyckade försök som uppkommer som resultat. En slags introspektion.

Varför blir delaktighet svårt ibland, och känns självklart i andra fall? Vad tas för givet, vad nämns inte, och vad blir omöjligt eller inte ens tänkbart? Detta är så kallade forskningsfrågor och utgör den andra viktiga orsaken till varför förvaltningens medarbetare och chefer har varit i fokus för studien. Rapporten är inte resultatet av en utvärdering (har man gjort delaktighet bra eller dåligt?) utan en forskningsrapport, med syftet att skapa kunskap och förståelse kring komplexa problem (hur blir förståelser av bra eller dålig delaktighet möjliga? Hur hör det samman med andra trender i samhället? Vilka mönster blir möjliga var och varför?)

I vissa delprojekt hade jag velat fånga deltagarnas röster bättre än vad jag kunnat. I den referensgrupp jag följde och deltog i delade jag ut en enkät för att fånga deras röster kring inflytande i det arbete de gjorde. För få valde att skicka in enkäten för att det skulle vara möjligt att göra meningsfulla analyser. Jag försökte även få målsmans godkännande för att intervjuva några barn i relation till ett projekt jag följde, men fick tyvärr inte det. Jag har alltså stött på några forskningsetiska och metodologiska problem som gjort denna studies material något mer begränsat än vad jag önskat. Syftet är ändå intakt, och resultaten fortfarande intressanta i sig. Läsaren får ha med sig att rapporten i huvudsak fokuserar på utsagor, strategier, och uttalade normer och erfarenheter från de kulturprofessionella som arbetar i förvaltningen, och att ett annat material hade kunnat ge andra perspektiv.

3.3 Har projektet varit ett delaktighetsprojekt?

Flexit-programmets fokus på samverkan mellan akademi och samhälle, som denna rapport är ett resultat av, är del av samma delaktighetstrend som rapporten analyserar. Från ett politiskt håll lyfts en ökad samverkan mellan samhällsinstitutioner, företag, och akademien som viktig för att skapa socialt relevant forskning, ofta i betydelsen innovation och ekonomisk tillväxt. Det finns ett ökat fokus i välfärdsutövning att kunna kunskapsbasera och evidensbasera professionsutövning, i relation till att skapa effektiva organisationer (Eriksson 2015). På samma sätt finns en ökad press från politiskt håll att bättre mäta effekterna av kulturpolitiska insatser, i enlighet med New Public Management. Den danska kulturpolitikforskaren Louise Ejgod Hansen (2019) menar att detta har fått resultatet att forskare försöker utveckla fler och bättre

utvärderingsmetoder för att mäta kulturens effekter och värde. Dock är det viktigt att komma ihåg att frågor om värde alltid bygger på idéer om önskvärda samhällen- idéer som är ideologiska snarare än teknokratiska.

Projektets syfte, frågeställningar och huvudsaklig metod är formulerade i samverkan med förvaltningens ledningsgrupp, och när frågeställningar och syfte har justerats, har det alltid gjorts i samråd med förvaltningen. Projektets utförande var tänkt att göras i två faser; en kunskapsinsamlingsfas (år 1 och 2), och en fas där den kunskapen kunde omsättas i praktiskt utvecklingsarbete tillsammans med utvalda verksamheter, samt sammanställning av kunskapen (år 3). Den andra fasen gick inte att utföra som tänkt då coronapandemin inträffade och därför har rapporten fått ersätta andra former av kunskap i praktik.

I forskningsprojekt är det viktigt att fundera över vilken roll man kan ta som forskare. Till exempel betonar de norska kulturpolitikforskarna Røyseng & Stavrum (2020) betydelsen av forskarens status som "innanför" eller "utanför" det som studeras, och att båda positionerna har sina fördelar och nackdelar. När jag kom på intervju för forskningstjänsten med förvaltningens ledning bad jag att inte få ta vissa roller. Den första rollen jag inte ville ta var som expert på delaktighet. Detta hade satt mig i en position av "delaktighetspolis" där jag hade gått ut i verksamheterna som en "utanförs-agent" och berättat för dem var delaktighet är, samt om de gör delaktighet rätt eller fel. Detta hade varit helt meningslöst. Experterna på vad delaktighet är, och hur det har gjorts i förvaltningen, är medarbetarna. Däremot har de sällan tid och möjlighet att reflektera på djupet över vad de gjort, sätta det i sammanhang, utvärdera varför vissa saker gick som det gick, eller varför det ibland känns svårt och ibland lätt. Tjänstepersonerna är experter på sitt eget yrkesutövande, men kan sakna möjligheten till att ta ett meta-perspektiv, tid och resurser att ta ett steg tillbaka och se på sin verksamhet utifrån för att kunna förklara till exempel hur olika användningar av samma begrepp kan skapa spänningar. Denna position har jag tillåtit ta.

Förvaltningens medarbetare efterfrågar möjligheter att dela med sig av den kunskap de har med varandra. Genom de sektorsövergripande seminarier, workshops och samtal jag haft under mina två första år i förvaltningen har jag kunnat möjliggöra detta i viss form. Alltså: kunskapen finns. Min roll är att systematisera den, sätta den i relation till teori och metoder utvecklade av andra forskare och kulturprofessionella, och sprida den. Jag vill skapa metoder för metodutveckling utifrån kunskap om varje verksamhets specifika villkor, i samverkan med verksamheterna (se sista avsnittet i denna rapport). Även om mitt forskningsprojekt slutar utan att detta blev möjligt, hoppas jag denna rapport kan vara del i framtida utvecklingsarbeten och fungera som ett stöd i att utveckla metoder för delaktighet.

Den andra rollen jag inte ville ta var den som problemlösare - den som är typisk för "mode 2 forskning". I enlighet med den teori som guidat min analys är forskningens uppgift inte att acceptera de problem som formuleras i policy, utan att studera hur problem och problematisering blir till (Bacchi 2009). Detta kan ge insikter som kan hjälpa organisationen att lösa de problem som formulerats, eller se dem i nytt ljus, men detta är inte och bör inte vara forskningens uppgift. Jag har alltså behållit makten att definiera min roll och vad som är möjligt för mig att göra, i dialog med förvaltningen.

Genom forskningsprocessens gång har jag alltså behållit en slags privilegierad "utanför-inom" position genom min anställning på förvaltningen (Røyseng & Stavrum 2020). Denna position har tillåtit mig ta en kritisk distans till det jag sett, men jag har också nått en närhet jag aldrig kunnat nå om jag inte varit anställd forskare och en del av förvaltningen så som jag varit. Denna position har

uppkommit både i samråd, men också som ett resultat av knappa möjligheter för förvaltningens medarbetare att vara mina medforskare. De arbetar ofta i verksamheter som är pressade på resurser och tid vilket skapar en slags arbetsfördelning som liknar den forskningstraditionella. Att släppa ifrån sig makt får inte betyda att släppa ifrån sig ansvar (Sand 2019).

Respondenternas upplevelser, åsikter, problemformuleringar och övertygelser har alltså varit i fokus för mina frågor, snarare än att de själva varit del i studien som medforskare. En av de artiklar som publicerats från detta forskningsprojekt skrevs till en början tillsammans med en av respondenterna, före detta verksamhetsledaren för Frilagret. Hon och jag presenterade också utkastet tillsammans på en forskningskonferens i Århus, Danmark. Två av avsnitten i denna rapport är resultaten av två seminarier där jag bjöd in medarbetare för varje sektor att reflektera dels kring den preliminära analys jag gjorde, men också på temana i stort; professionen och kvalitet. Deras insikter och de diskussioner vi hade under seminarierna har starkt format avsnittens innehåll.

All vetenskapsproduktion ger olika perspektiv på bekostnad av andra. Förvaltningen uttryckte ett behov av att se sig själva, sin egen produktion av normer, värden och beteenden, för att kunna arbeta utvecklingsorienterat. Jag etablerar mig i en position för att kunna göra detta - berätta hur något är. Denna position inbjuder till samtal, kritik, och diskussion. Dock måste jag förpliktiga mig till några kriterier för hur vetenskap produceras och bedöms för att ge en så bra beskrivning av världen som möjligt. En viktig del av detta är att skicka in mina artiklar till peer-review för inomvetenskaplig bedömning, att presentera mina resultat på vetenskapliga konferenser och seminarier, och att ständigt rapportera till förvaltningens ledning och även för grupper inom förvaltningen, så som pedagognätverket och producentnätverket för input. Vetenskap är, enligt vetenskapsfilosofen Marianne Winther Jørgensen (2002: 306) en "sanning som kan diskuteras". Den vetenskap jag erbjuder i denna rapport, och i mina artiklar, är alltså inte ett *avslöjande* av sanningen, utan ett försök att "fixera" en så sann bild jag kan av det jag studerat och samtidigt bjuda in till diskussion.

Jag bär det yttersta ansvaret för kvalitén på den kunskap som blivit resultatet av denna forskningsstudie. Det betyder inte att jag ensamt skapat kvalitén på kunskapen. Det hade jag aldrig kunnat göra utan de människor som deltagit i forskningsprocessen - det betyder att det är jag och ingen annan som bär ansvaret för om forskningskvalitén brister.

Rapporten kommer nu gå över till en sammanfattning av de delstudier som skrivits i relation till projektet för att läsaren ska kunna se de slutsatser jag dragit i vetenskaplig form. Varje studie avslutas med en kort reflektion kring hur kunskapen kan komma till nytta för den huvudsakliga publiken; medarbetare och ledning på offentlig förvaltning av kulturfrågor, i Göteborg, men även i andra kommuner/regioner.

4 Sammanfattning av forskningsartiklar författade i relation till projektet

En del av arbetet med forskningsprojektet har alltså handlat om att skriva forskningsartiklar och hålla vetenskapliga seminarier. På så sätt har jag arbetat med olika typer av mottagare eller publikar för mina slutsatser och analyser; medarbetare och ledning på förvaltningen och andra intresserade tjänstepersoner, brukare av kultur, politiker, och andra forskare som fungerat som bollplank, kritiker, och kvalitetsgranskare i form av peer-review.

4.1 Delstudie 1: Det demokratiska värdet av delaktighet i svensk kulturpolitik

Denna studie handlade om hur begreppet delaktighet används i kulturpolitiska dokument på nationell, regional och lokal politisk nivå, med ett fokus på Västra Götalandsregionen och Göteborgs stads kulturpolitik⁵. Jag ville förstå hur delaktighet blir ett politiskt begrepp i relation till demokrati som övergripande värde, och vad det innebär för synen på hur kultur bör styras politiskt. Tidigare forskning visar att lokal och regional kulturpolitik till stor del speglar den nationella kulturpolitiken, men att det finns en tydligare tendens att knyta kulturen till hållbarhetsmål i regional och lokal kulturpolitik än i nationell politik, samt att betona betydelsen av att överskrida politikområden och gränserna mellan offentlig, privat, och civilsamhälle.

I analysen av dokumenten hittade jag två sätt att tala om varför kultur är bra för samhället (varför vi bör ha kulturpolitik):

1. Kultur är bra för att det relaterar till/leder till positiv samhällsutveckling,
2. Kultur är bra för att det förhindrar/mildrar negativ samhällsutveckling.

Den första kategorin betonar kulturens autonomi, medan den andra betonar kulturens roll i att påverka samhällsutvecklingen mer direkt. Kännetecknande för den första kategorin är en förståelse att demokrati främjas av konstens frihet och att alla skulle delta i kulturen om de kunde. Delaktighet i kulturen förstås som något som *är* - att vara publik, att lära sig och utvecklas av kvalitativ kultur (att ta del av). Kännetecknande för den andra kategorin är en övergripande förståelse av samhället som utsatt för risk. 2014 och 2017 publicerade Göteborgs stad rapporterna *Skillnader i levnadsvillkor och hälsa i Göteborg*. Båda rapporterna målar en bild av en stad där goda levnadsvillkor och god hälsa är ett privilegium för områden med högre inkomster. Som svar på resultaten i rapporterna är alla

⁵ Sol, S. L. (2019). O valor democrático da participação na política cultural sueca [The democratic value of participation in Swedish cultural policy]. *Comunicação E Sociedade*, 36, 81-99. [https://doi.org/10.17231/comsoc.36\(2019\).2346](https://doi.org/10.17231/comsoc.36(2019).2346)

offentliga förvaltningar skyldiga att hitta medel för att uppnå ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet i staden. Därför ses demokrati främjas av att vi använder oss av kulturen för att skapa hållbara, anpassningsbara och framgångsrika samhällen. Delaktighet i kulturen förstås *leda till* social samhörighet, innovation, öppenhet och mindre diskriminering i ett samhälle präglad av utmaningar. Därför blir det viktigt att människor har inflytande över sitt kulturutövande (att påverka). Gemensamt för båda kategorierna är att delaktighet är något som människor inbjuds till, eller hindras från, snarare än något de gör. Det man vill motverka i kategori 1 är otillbörligt politiskt inflytande över kulturen, medan "fienden" i den andra kategorin är sociala utmaningar som utanförskap, stagnation och segregering.

I artikeln argumenterar jag för att den första kategorin är den traditionella i svensk kulturpolitik, speciellt på nationell nivå, men att den andra har fått mer och mer legitimitet i relation till hur man utformar och motiverar kulturpolitiska agendor. Den andra kan tolkas som mer instrumentell i sin syn på kulturens betydelse än den första, men båda bygger på värden som relaterar till demokrati, dock med olika betoningar på vilka demokratiska värden som är viktiga; autonomi och/eller demokratisk delaktighet. Dessa betoningar kan stå i konflikt med varandra, men att värna båda i ett försök till balans är vad som kännetecknar svensk kulturpolitik på alla tre nivåer; nationell, regional, kommunal.

Denna delstudie kan hjälpa kulturarbetare och tjänstepersoner i kulturinstitutioner med en övergripande bild av kulturpolitisk förändring. I ett samhälle som allt mer ses präglas av utmaningar och risk är argumentet "konst för konstens skull" inte längre tillräckligt för att legitimera offentlig finansiering. Alla politikområden behöver i högre grad legitimera sig i relation till hur de kan svara upp på dessa utmaningar. Nationellt, lokalt och internationellt har kulturen ålagts förväntningar på att göra just detta. Därför skrev jag så här: "Värdet av delaktighet ligger i hur det legitimerar en styrning av kultur som motsvarar en dominerande förståelse av korrekta politiska svar på samhällsutmaningar" (Lindström Sol 2019a, s 95, min översättning). Betydelsen av delaktighet har kommit att skifta från tillgång till kultur och att vara passiv publik (att ta del), till att genom aktivt kulturdeltagande och möjlighet till inflytande över kulturutbud och kulturaktiviteter åstadkomma större demokratiskt deltagande och därmed ett mer hållbart samhälle (delta). Detta ställer nya krav på kulturinstitutioner och kulturadministrationer.

4.2 Delstudie 2: Att använda sport och kultur för att inkludera unga i risk för utanförskap i lokal politik

Denna delstudie gjordes tillsammans med David Ekholm, lektor i socialt arbete på Linköpings Universitet, som är expert på sport som politikområde⁶. Vi jämförde våra material för att studera den trend jag tecknade i förra delstudien; politiska idéer kring kulturen roll att stävja negativ samhällsutveckling, i detta fall unga i risk för utanförskap. Denna risk ses i politiken som möjlig att åtgärda med sport respektive kultur, och vårt fokus låg på en jämförelse mellan två

⁶ Ekholm, D. & Lindström Sol, S. (2019). Mobilising Non-Participant Youth: Using Sport and Culture in Local Government Policy to Target Social Exclusion. *International Journal of Cultural Policy*, doi: 10.1080/10286632.2019.1595607.

svenska kommuner, Göteborg och Linköping. Båda politikområdena kultur och sport har en tradition av att formuleras i syfte att skapa goda medborgare med fokus på hälsa, kunskapsbildning och demokratiskt deltagande, med en samtidig respekt för armlängds avstånd och för kulturens och civilsamhällets autonomi. Båda har också en tradition av att särskilt rikta in sig mot barn och unga som målgrupp. Sport- och kulturaktiviteter dominerar ungas fritidssysslor och integreras ofta i samma politisk-administrativa organisation. Analysen baserar sig på intervjuer med tjänstepersoner och politiska företrädare för sport och kultur i de undersökta kommunerna.

I studien hittade vi flera överlappande sätt att tala om sport och kultur som bra för att engagera ungdomar i risk för utanförskap. Politikområdena vilar på en förståelse att kommunerna är segregerade vilket riskerar leda till en ojämlik tillgång till sport- och kulturaktiviteter. Därför måste kommunerna agera, speciellt i vissa socioekonomiskt utsatta områden och i relation till unga som är svåra att nå. Kultur såväl som sport ses som en slags brygga till det inkluderande samhället. Viktiga aspekter handlar om att erbjuda platser eller specifika "hus" för kultur och sport, och att engagera unga i semi-professionella sammanhang där de själva får möjligheter att ta en aktiv roll. Både sport och kultur ses ha potential för socialisering och utveckling av kompetenser i en utbildnings- och empowermentlogik.

Vi hittade också intressanta skillnader i hur man talar om kultur och sport som bra för unga. Även om instrumentella argument kan sägas finnas i båda politikområdena, tar företrädare för sport detta längst och kopplar tydligare deltagande i sport i relation till att bli en god medborgare, att lyckas i skolan och att få arbete, det vill säga, att undkomma risken för utanförskap. Företrädare för kultur tenderar att dels koppla ungas deltagande i kulturen som ett viktigt sätt för kulturen att fortsätta vara relevant och för att få legitimitet, dels att se den självrealisering unga får genom kultur som ett mål i sig, inte ett medel till inkludering. Förståelsen av sport och kultur som politik skiljer sig alltså åt i graden av instrumentalisering. En annan intressant skillnad vi såg var formen på det sätt man ser att sport och kultur kan fungera som empowerment. I kulturen finns en stark bildningsnorm där unga förstås genom konst och kultur få möjligheter till uttryck och expansion av sin världsbild och förståelsehorisont. Vi beskrev detta som att kulturen talas om som ett sätt för unga att *bryta sig ut* från det som kan hålla dem tillbaka, såsom begränsad världsbild, kunskap och majoritetssamhällets begränsande normer. Sporten präglas i sin tur av en konformismnorm, där unga förstås genom sport kunna lära sig beteenden och normer för att kunna *bryta sig in* i majoritetssamhället. Empowerment och social inkludering får alltså olika innebörder i vårt material.

I artikeln diskuterar vi det ansvar sporten och kulturen får vad gäller ungas utanförskap. Båda aktiviteterna kan fungera som sammanhang för personlig och social utveckling, varför de blir inkorporerade i policymål kring sociala problem. Däremot är det tveksamt om de på ett strukturellt plan kan reformera samhället eller åtgärda problem orsakade av segregation, vilket är intressant i relation till de förväntningar som både kulturen och sporten får från politiskt håll. Artikeln kan ge en jämförande bild av ett annat politikområde än kultur som på många sätt liknar hur kulturen tilldelas politiska förväntningar på att vara del av lösningen på sociala utmaningar, men också hur begrepp som delaktighet och empowerment får olika betydelser hos olika aktörer.

I artikeln diskuterar vi också sportens potential att uppmuntra individuell utveckling, samt ifall kulturen kan fungera som en arena för att lära unga att bli del av ett kollektiv och för att lära sig och acceptera vissa normer och beteenden.

Ett intressant exempel är samarbetet mellan en skola i en förort i Göteborg och stadens konsthall⁷. Lärarna och skolans rektor beskriver sin motivation till att samarbeta med konsthallen i instrumentella termer, som ett sätt att visa eleverna hur kunskap har en mottagare i samhället och därmed förbereda barnen för arbete, samt med hopp om att barnen skulle lära sig att uppföra sig mot varandra. Lärarna uttryckte att våld och kränkningar var ett problem i deras klasser. Detta utmynnade i en filmfestival där barnen fick göra och visa filmer om vänskap. Efter projektet med filmfestivalen har lärarna märkt att deras elever behandlar varandra med mer respekt och empati. De rapporterar om färre incidenter av nedsättande termer och konflikter bland barnen. Frågan är; ska kulturinstitutioner beakta behoven hos en annan social institution, till exempel skolor, att forma barns beteende? Det slående resultatet av upplevt förbättrat beteende (som metodiskt är svårt att korrelera med arbetet att göra filmfestivalen) gör frågan ännu mer intressant. Finns det sätt att tala om utmaningar utan att förvärpa negativa stereotyper? Undergräver vi barns egen handlingskraft och slätrar över deras strukturella betingelser genom att visa alternativa sätt att bete sig i offentliga rum och mot varandra genom konst/kultur? Kan det snarare vara så att vi ger dem verktyg att gestalta och hantera sin vardag? Kan det vara båda sakerna på samma gång?

4.3 Delstudie 3: Jämlik tillgång eller empowerment? En förståelse av ungas deltagande i kulturinstitutioner genom två exempel från Sverige

I denna delstudie studerade jag hur barn och ungas deltagande i kulturen pekas ut som särskilt viktigt i de statliga kulturpolitiska målen⁸. Studiens syfte var att förstå hur delaktighet definieras och görs meningsfullt, samt vad som måste åstadkommas för att delaktighet har blivit uppfyllt av dem som jobbar med unga på den politiska nivån, chefsnivån och medarbetarnivå. Exempel var Frilagret och Stadsbibliotekets ungdomsavdelning Dynamo.

På den politiska nivån förstås ungas kulturdelaktighet både som ett mål i sig och som ett medel till social tillhörighet och till att stärka demokratiska processer och jämlikhet i staden. Politikens roll är att tillgodose de unga i staden med likvärdig tillgång till kulturaktiviteter. Unga ses som aktiva subjekt som är villiga att göra sina röster hörda genom kultur om de får tillgång till särskilda platser av vuxna som har deras intresse i fokus.

På chefsnivån upprepas vikten av jämlikhetsmålet, varför det blir extra viktigt att nå unga man normalt inte når. Institutionens roll är att tillgodose rum för ungas aktiva, demokratiska deltagande. Delaktighet får en betydelse av aktiv användning av rummet, vare sig det är biblioteket eller kulturhuset. På denna nivå får även delaktighet en betydelse av att influera rummet,

⁷ Projektet beskrivs mer i en delstudie som heter Att nå de onåbara.

⁸ Lindström Sol, S. (2019). Equal Access or Empowerment? Understanding youth participation in cultural institutions through two Swedish case studies. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 6(1).
<https://doi.org/10.7146/tjcp.v6i1.117320>

begreppet kultur, och i Frilagrets fall, även organisationen. Unga ses som en grupp som kan ge kunskap till vuxna.

På medarbetarnivån är jämlikhetsmålet fortfarande viktigt och empowermentmålet uttrycks tydligare än på de tidigare nämnda nivåerna. Organisationen ska vara en plats där vuxna ger ifrån sig makt till unga. Att ge ifrån sig makt handlar om att ifrågasätta vuxnas normer kring hur platsen kan se ut och hur den kan definieras, vad som är sett som värdefullt eller kvalitativt, vem den kreativa unga kan vara, vilken roll vuxna ska ha och hur ett kulturellt event kan göras. På denna nivå ifrågasätts också bilden av den unga som självklart vill eller kan kliva in i ett rum och skapa efter eget huvud. Medarbetarna talar om betydelsen av att etablera tillit mellan vuxna och de unga i en relation, och att denna tillit påverkar hur de unga tar plats i rummet. Delaktighet blir alltså en relationsskapande process med syfte att distribuera makt från vuxna till unga.

Delstudien ger perspektiv på ett alltför ensidigt fokus på den aktiva, kulturproducerande unga. När det fungerar som ideal på den politiska nivån döljs det relationsbaserade sammanhang som gör att kulturinstitutioner kan fungera som demokratiska rum för unga. Med detta ideal blir rummen aktörer för att styra unga mot ett på förhand (av vuxna) definierat sätt att vara demokratiskt deltagande. Idealet riskerar också att dölja hur "aktivt deltagande" kan se ut på flera sätt, då unga inte är en homogen grupp med samma förmågor eller intressen. De vuxna i rummet ställs ibland inför unga som inte vill eller kan agera utifrån idealet av den aktiva unga. Då behöver organisationen hitta strategier och arbetssätt tillsammans för att låta unga även påverka normen kring vad delaktighet är och kan vara, utan att släppa sin självreflektion kring hur de påverkar ungas möjlighet att ta plats. Empowerment⁹ och likvärdig tillgång går hand i hand som politiska mål när kulturella rum ska vara demokratiska och uppnå delaktighet som inflytande och medbestämmande.

4.4 Delstudie 4: Bokstart Göteborg: integrationen av kulturpolitiska och socialpolitiska mål genom hembesök i socialt utsatta områden i staden

Även denna studie gjordes tillsammans med David Ekholm, lektor i socialt arbete vid Linköpings universitet. Bokstart¹⁰ relaterar till delaktighet då projektet är typiskt för politiska idéer kring kulturens roll att stävja negativ samhällsutveckling, specifikt utanförskap. Bokstart började som en pilotstudie finansierad av Statens kulturråd och är i skrivande stund en del av den stadsövergripande satsningen Staden där vi läser för våra barn (som koordineras av dåvarande

⁹ Jag har valt att använda det engelska begreppet empowerment.

¹⁰ Lindström Sol, S. and Ekholm, D. (2021). Integrating cultural and social policy through family home visits in suburban areas of exclusion: examining the rationalities of Bookstart Göteborg, *International Journal of Cultural Policy*, DOI: 10.1080/10286632.2020.1860031.

social resursförvaltning¹¹). Bokstart relaterar till delaktighet i betydelsen att nå “dem man normalt inte når”, och i relation till idéer om kulturen som del av lösningen på samhällsutmaningar, i detta fall utanförskap tolkat i relation till språkkunskaper och möjligheten till god skolgång.

Bokstart utgår från ett samarbete mellan bibliotek och barnavårdscentraler i syfte att besöka familjer i socioekonomiskt utsatta områden för att tala om vikten av läsning. Bibliotekarierna som utför hembesöken delar även ut böcker till barnen vid två tillfällen: när de är sex och elva månader. När barnet är 18 månader får familjen en inbjudan till biblioteket för en sista bokgåva. Syftet med denna delstudie var att studera Bokstart som ett exempel på hur kulturpolitik, socialpolitik och utbildningspolitik kommer samman i kommunens välfärdsarbete. I samhällen präglade av ökad segregation och ojämlikhet är det viktigt att studera den typ av kulturpolitik som uppstår som svar på dessa utmaningar.

I studien diskuterar vi de grundläggande värden, idéer och förståelser av Bokstarts effekter som framkommer i vårt material. För det första bygger projektet på associeringar mellan ojämlikhet och tillgången till böcker, ofta hämtad från forskning kring betydelsen av tidig läsning. Att läsa för barn förstås kunna kompensera för ojämlika villkor. Projektet fokuserar därför på områden, och familjer i dessa områden, som bedöms vara i risk för utanförskap och därför i behov av intervention. Familjer blir därför identifierade som källan till, och potentiell lösning på, problemet med fattigdom och utanförskap.

Hembesöket förstås som en metod som ger mer jämlika möten än möten på institutionen, och bibliotekarien framställs som en “ofarlig” och neutral representant för samhället. Genom hembesöket etableras en relation till familjen och ger bibliotekarien möjlighet till observation och intervention via bokgåvan. Detta handlar ofta om att lära föräldrar att göra boken till en naturlig del av barnets vardag till exempel genom att tillåta barnet att tugga på eller leka med boken. Samarbetet mellan aktörer från kultur-, social- och vårdpolitik ger möjligheter att introducera familjer till viktiga samhällsinstitutioner som biblioteket och öppna förskolan; alltså att lämna hemmet och bli del av det inkluderande samhället. Genom Bokstart vill välfärdsaktörerna forma kommunikativa och kompetenta föräldrar som förstår vikten av läsning för sina barn och kan agera därefter. Föräldrarna blir alltså både målet och medlet för att undvika risk för sina barns utanförskap.

I artikeln diskuterar vi hur denna typ av intervention kan förstås som ett arv av den tradition som dominerade socialt arbete under 1800-talet som fokuserade på utsattas viljestyrka, moral och kompetenser snarare än de strukturella betingelser som påverkade deras situation. Genom att fokusera på compensation och stöd till att kunna hantera risk blir föräldrar både medel och mål för att kunna åstadkomma social inkludering. Vi diskuterar också de sammanhang som är nödvändiga för den breda typen av politiskt stöd för Bokstart som finns i staden. För det första blir den selektiva logiken i Bokstart möjlig i ett samhälle präglat av ojämlikhet och segregation, varför man måste rikta in sig på den del av populationen som är i risk. Ett annat villkor är att det inte finns ett brett politiskt stöd för breda sociala reformer riktade mot strukturer som skapar ojämlikhet och segregation, varför stadens jämlikhetsarbete fokuseras på projekt som lär

¹¹ 1 januari 2021 genomfördes en omorganisation av Göteborg Stads tio stadsdelsförvaltningar och social resursförvaltning. Social resursförvaltnings verksamheter delades upp inom de fyra nybildade socialförvaltningarna; Socialförvaltning Nordost, Socialförvaltning Hisingen, Socialförvaltning Centrum och Socialförvaltning Sydväst.

individer att hantera risk genom språkkunskaper och på så sätt inkludera sig själva i samhället.

Artikeln visar på hur kulturpolitik, i detta fall läsnings- och bibliotekspolitik, inkluderas i välfärdsarbete i samarbete med andra politikområden i ansträngningar för att bemöta och lösa sociala utmaningar. Bibliotekarierna i studien fokuserar på aspekter av nöje, förbättrade relationer mellan förälder och barn, samt glädjen i läsandet (där andra aktörer i Bokstartprojektet har mer instrumentella mål som förbättrad språkförståelse för att förbättra möjligheter till genomförd skolgång). Som kulturpolitiskt projekt kan Bokstart ses som del i en välfärdspolitisk trend att se hemmet som plats för formationen av individer som tränar sig själva och sina barn i att undvika risk.

4.5 Delstudie 5: Att nå de onåbara

Syftet med delstudien var att kartlägga och förstå den typ av arbete som görs av tre institutioner i Göteborgs kulturförvaltning - Konsthallen, Stadsmuseet och biblioteksfilialen 300m2 - för breddat deltagande, i meningen nå dem som normalt inte besöker offentligt finansierad kultur¹². Hur tolkar dessa institutioner delaktighetsmålet? Vilka aktiviteter speglar detta mål och när har målet ”uppfyllts”?

Det lilla biblioteket 300m2 är en gren av Göteborgs stadsbibliotek som tidigare fungerade som ersättning för stadsbiblioteket under 2011–2014 då det byggdes om, men fick vara kvar då det visade sig bli populärt bland göteborgarna. Det ligger nära Göteborgs kommersiella centrum Nordstan och ett stenkast från centralstationen. 300 m2 är ett intressant fall för studien, eftersom det är känt för att locka icke-användare av biblioteket (bedömt i relation till det höga antalet besökare som inte tidigare hade ett bibliotekskort). Hyran för lokalen har betalats av social resursförvaltning för att biblioteket används av hemlösa. Men nu är bibliotekets framtid osäkert då området ska byggas om. Biblioteket är och har också varit hotat av budgetnedskärningar.

Studien fokuserar särskilt på stadsmuseets utställning *Göteborgs Garderob* som hade premiär i maj 2019. Producenten och pedagogen med ansvar för planeringen och genomförandet av utställningen ville engagera medborgare i processen att planera och genomföra utställningen, särskilt människor från de delar av stadsdemografien som normalt inte besöker museet: ungdomar "som tycker att museet är tråkigt", särskilt från Göteborgs socioekonomiskt utsatta områden. Två omgångar referensgrupper med sammanlagt 21 invånare i staden rekryterades via sociala medier, utvalda med hänsyn till att skapa mångfald i åldrar, kön och bakgrund. Utställningens tema och tid för premiär fastställdes av museipersonalen, men gruppen fick inflytande över underteman, texter och design av själva utställningen¹³.

Vad gäller konsthallen fokuserar studien på institutionens samarbete med en skola i Angered, som utmynnade i en filmfestival för barn: Vänskap IRL, 2018. De medverkande barnen var i tioårsåldern. De gjorde egna filmer om vänskap som kulminerade med en visning på konsthallen där föräldrar blev inbjudna.

¹² Denna delstudie presenterades på den nordiska kulturpolitiska konferensen i Bifröst

¹³ September 2020 vann Göteborgs garderob Guldpriset som delas ut av Utställnings Estetiskt Forum. Deltagarna i referensgrupperna nämndes inte i museets pressmeddelande.

Barnen gjorde urvalet av filmer till visningar och presenterade filmerna för de vuxna vid visningen. I samarbetet ingick också konstlektioner i skolan och visningar av en utställning på konsthallen.

Materialet för studien utgjordes främst av intervjuer med ansvariga på institutionerna och med lärare för barnen som var med i filmfestivalen. Även kulturpolitiska dokument och utredningar, samt intervjuer med en chef på social resursförvaltning för den avdelning som bidragit till att betala hyran för 300m²'s lokaler. Jag deltog i flera av referensgruppernas möten och tog observationsanteckningar. Studien fokuserar på professionsperspektivet på institutionernas delaktighetsarbete.

I min analys av alla tre verksamheter fick vissa begrepp olika betydelser, begrepp som relaterar till normer som uttrycks i materialet. Det första var *att vara till för*, vilket relaterar till hur man *tolkar målet med delaktighet*. Detta ger även olika betydelser av *makt och inflytande* i mitt material.

Under ombyggnationen av stadsbiblioteket startades det lilla 300m² för att uppfylla basala bibliotekstjänster; utlåning och inlämning av böcker. Rummet är utformat för tillfälliga besök; det finns inga bord för möten, eller toaletter. Datorerna är placerade på rad och är till utlån i 30 minuter. Trots detta blev rummet en populär plats för att stanna till och ta en paus, som brukarundersökningen från 2015 beskriver. Det centrala läge nära trafikknutpunkter och affärer används som förklaring för dess popularitet; hög spatial tillgänglighet. Bibliotekarierna överraskades av hur många besökare som inte visste var Götaplatsen och stadsbiblioteket låg. Det öppna rummet, som till sin helhet är synlig från de stora fönsterna, är också en förklaring.

Under 2015 anlände många flyktingar och asylsökande till Göteborg och 300m² blev en populär plats för att söka hjälp med myndighetsfrågor. Bibliotekarierna vittnar om att de gjorde allt de kunde för att hjälpa så mycket som möjligt. De hänvisade till medborgarkontor och köpte in material på olika språk, samt anställde en bibliotekarie som talade arabiska och somali. Bibliotekarierna talar om att de på olika sätt föredrar att jobba på 300m² framför stadsbiblioteket; att få jobba två och två, att få bryta segregation genom sitt arbete och att de upplever färre incidenter på 300m². Trots att 300m² ofta beskrivs som en mötesplats menar bibliotekarierna att det är ett rum där böckerna får komma i första hand, mer än på stadsbiblioteket. "Att vara till för" blir att anpassa rummet efter de behov som uppstår i relation till förändringar i stadsrummet och i befolkningen, samt de behov bibliotekarierna har för att skapa en bra arbetsmiljö. De har makten över rummet och kontrollerar till viss del hur man får bete sig i det, men när människor använde sig av rummet på sätt man inte räknat med tillät man att platsens identitet förändrades. Målet med delaktighet blir att fylla ett behov av den typen av biblioteksrum, material och tjänster som uttrycks av medborgare i relation till sociala förändringar. 300m²'s popularitet manar till diskussion om behovet av offentliga "noder" i annars kommersialiserade och privatiserade stadsrum.

Tjänstepersonerna på stadsmuseet motiverade bildandet av fokusgrupper med en önskan om att få ett utanförperspektiv på utställningen om kläder. Efter en brainstorming kring utställningen bjöd man in deltagare för att ge input på det tema som redan bestämts. De bästa mötena med referensgruppen beskrivs som när de ställde alternativ till en fråga som gruppen kunde besluta om, även om det kändes "riggat". Mindre bra möten var när gruppen alltför mycket bekräftade museipersonalens uppfattningar snarare än att kontrastera med personliga åsikter. Dock konstruerade deltagarna ofta sin roll som hjälpande att se olika perspektiv, inte att uttrycka en individuell åsikt. "Vem blir exkluderad?" frågade

en deltagare på en rundtur i den nästan färdiga utställningen, och exemplifierade hur det kunde kännas för någon med ADHD att besöka utställningen. Spontana idéer från gruppen upplevdes som svåra att realisera av museipersonalen. Inflytandet påverkades även av att det inte alltid var klart vem som ansvarade för beslut, samt att vissa beslut togs av personer utanför museet, till exempel den reklambyrå som anlätades och som avvisade många av gruppens föreslagna bilder för utställningens kampanj.

I en intervju med utställningsproducenten talade hon om hur arbetet med fokusgrupper skärpt hennes förståelse för sin publik. I hennes process med att skapa utställningar fungerar andra museiarbetare, journalister, och professionella som en tänkt målgrupp som utövar kritik mot hur något kan vara "banalt", eller "löjligt". Arbetet med fokusgrupperna har fått henne att se betydelsen av andra målgrupper. "Att vara till för" betyder alltså flera olika saker för museipersonalen; vissa målgrupper utövar symbolisk makt som driver arbetet mot krav på hög intellektuell och professionell kvalitet i utställningarna. Museipersonalen känner att de måste leverera goda produkter som ska utvärderas och godkännas av andra museiprofessionella, och även säljas till en publik¹⁴. Det fanns en förhoppning om att arbetet med fokusgrupper skulle ge legitimitet till nya perspektiv, men inflytandet villkoras av kontroll och försvåras av otydliga beslutskedjor. Målet med delaktighet blir att tillåta den typen av inflytande som inte inskränker på det övergripande målet att skapa kvalitativa produkter, där makten över definitionen av god kvalitet bestäms av professionen.

Arbetet med filmfestivalen Vänskap IRL tillsammans med elever från skolan i Angered hölls framförallt av en pedagog på konsthallen och i intervjun med den konstnärliga ledaren framkommer en spänning mellan vad som ses som curatoriska projekt och pedagogiska projekt, där den senare har lägre status. Konsthallens övergripande syfte är att visa samtida konst, men också skydda konstnärens vision och process. Det kan till exempel vara att skydda konstnären från att anpassa sin vision till en viss målgrupp. I pedagogiska projekt riskerar den konstnärliga processen och den konstnärliga kvalitén komma i andra hand. I den karta av relationer i kulturpolitiken (s.4) står konsthallen närmare konstfältet än medborgarna. Det är en institution som får sin legitimitet från fältet, genom att sätta konstnärlig kvalitet och processer i första hand. Det ansågs radikalt att upplåta rummet för en kväll när barnen visade sina filmer och i framtiden vill den konstnärliga ledaren ha tillgång till andra rum för att skilja allmänhetens arbete från professionella konstnärers arbete. "Att vara till för" handlar alltså om institutionens syfte att utgöra en del av konstvärlden, varför delaktighet tolkas instrumentellt; ett sätt att uppfylla politiska mål "vid sidan om", i projekt som behöver hållas utanför kärnverksamheten. Så här skriver den danska kulturpolitikforskaren Birgit Eriksson:

Mange institutioner har svært ved at kombinere deres forestillinger om kunstnerisk kvalitet og ekspertise med bruger- og borgerinddragelse, og ofte lades institutionernes overordnende visioner, arbejdsformer og magtstrukturer orørte (Eriksson 2019: 10).

Varför jobbar konsthallen då med skolor i utsatta områden i Göteborg? Ett enkelt svar är att konsthallen som offentligt finansierad kulturinstitution i staden måste göra det enligt de kulturpolitiska målen. Detta förringar inte det arbete

¹⁴ Begreppet produkt är valt då en del av förvaltningens institutioner ska fungera delvis självförsörjande genom biljettförsäljning och försäljning av årskort.

pedagogerna gör för att skapa långsiktiga och hållbara samarbeten med skolorna. I deras intervjuer framkommer ett bildningsideal i relation till vad man ville uppnå genom att jobba med barnen i filmfestivalen; en förståelse av konst som livslångt lärande för att ge tillfälle att reflektera hur konstens teman relaterar till barnens egna erfarenheter och tankar.

Sammanfattningsvis framkommer det i studien att deltagande är något som erbjuds av institutionerna, och inflytande handlar om att ge åsikter om något som är fördefinierat av de professionella. De "onåbara" är personer som inte besöker institutionen men skulle "passa" om de gjorde det. Det är någon vars brist på intresse för kultur skulle åtgärdas när de kommer in i lokalerna och blir upplysta av institutionens förmåga att visa dem något de inte visste att de ville ha. Deltagarna uppmanades framförallt att påverka en produkt snarare än processen, på ett sätt som styrs av de professionella. Institutionerna kontrollerar varför deltagande ska ske och upprätthåller ett tydligt vi/dem till allmänheten. Syftet med uppsökande arbete och att uppnå deltagande är att garantera institutionens kvalitet och legitimitet. Det är en instrumentell uppfattning om deltagande. Formellt sätter Göteborgs stad stort värde på delaktighetsmålet i kulturpolitiken. Den ständigt hotade nedläggningen av 300m², där delaktighet i meningen tillgänglighet och inflytande skedde "organiskt" och inte på grund av professionella kulturarbetares försök att genomföra deltagande, talar ett annat språk. Detta måste förstås som ett policyval.

4.6 Sammanfattning

Gemensamt för delstudierna är betydelsen av delaktighet som kulturpolitiskt mål. Delaktighet som begrepp får olika betydelser beroende på vem som tolkar begreppet och i vilket sammanhang/i vilka rum. Några tydliga aspekter är att delaktighet är något som människor inbjuds till, eller hindras från. Delaktigheten görs genom olika former av gränsdragningar som relaterar till behov av kontroll över processer och resultat, ofta för att säkra konstnärlig kvalitet. Begreppet relaterar till demokrati, gärna i betydelsen frånvaro av demokratiska utmaningar, såsom utanförskap. Barn och unga är tydlig målgrupp, som ses kunna formas till demokratiska individer genom chanser att aktivt utöva och lära sig att reflektera genom konst/kultur. Precis som kultur kan användas i instrumentell mening, kan delaktighet användas i instrumentell mening för att nå legitimitet men också (paradoxalt nog) för att hjälpa institutionen skapa bra produkter (så som en utställning), där betydelsen av kvalitet kan handla om att visa fler perspektiv än de gängse. Institutioner kan åta sig delaktighetsmålet men göra det sekundärt till andra mål eller på ett sätt som gör att målet inte hotar andra, övergripande mål. I artiklarna uppkommer också temat om att säkra likvärdig tillgång till kultur som ett sätt att bemyndiga människor. Detta kräver nytänk vad gäller var kulturen kan vara, och en förmåga att lyssna till vilka behov som finns.

Rapporten fortsätter genom att dyka djupare in i de teman som finns i den forskning som presenterats vad gäller definitionen och förståelsen av delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning, gränsdragningar kring delaktighet, professionens roll och betydelsen av kvalitetsbegreppet. Den avslutas med en diskussion kring vad förvaltningen kan göra för att (fortsätta) uppnå delaktighetsmålet.

5 Vad är delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning?

Detta var den första fråga jag ställde mig när jag såg annonsen för Flexitjänsten på Göteborgs stads kulturförvaltning och beslöt mig för att söka. Kulturförvaltningen ville ha hjälp av en forskare att bättre förstå hur delaktighet görs inom organisationen. Vad var det man menade med delaktighet? Kunde det vara så att man använde sig av flera olika förståelser, och därmed olika strategier och metoder? Frågan har också ofta kommit upp i intervjuer och möten. Vad är egentligen delaktighet?¹⁵ Genomgången av forskningsartiklarna gav vissa svar som kommer fördjupas i denna analys. Att förstå vad man menar med delaktighet blev ett viktigt första steg till att förstå varför man tagit vissa åtgärder och skapat vissa strukturer för delaktighet. Detta avsnitt kommer också ta upp vad man ser som delaktighetens syfte, vilka metoder man använder, och varför vissa gränser sätts för delaktighet.

”Det blir en mångfald av röster och blickar och tankar på det vi gör” (chef Göteborg Konst).

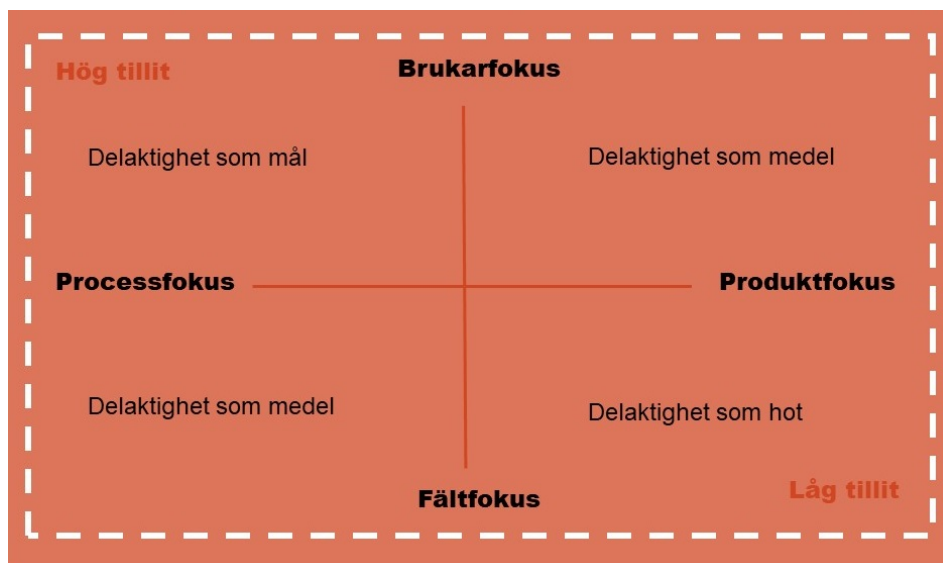
Det här är ett exempel på svar när jag ställer frågan vad delaktighet är. I mitt material uttrycks många synonyma begrepp till delaktighet, såsom att lära tillsammans, att kommunicera, att vara tillgänglig, samverkan, brukarinflytande, hänsyn, involvering, möten, dialog, ta fram fler erfarenheter än de gängse, och ”av och med snarare än för och om”. Anonyma begrepp i materialet, alltså motsatsord, är till exempel kunskapsmonopol, passiv publik, ”checka boxar”, exkludering, och okunskap. ”Att det är toppstyrt av människor man känner sig väldigt långt ifrån och som man känner inte förstår behoven kanske.” (Tjänsteperson bibliotek).

När man diskuterar frågan Vad är delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning? kan man förstå svaret som sammanflätat med andra perspektiv som kan sammanfattas i enlighet med:

- Är delaktighet ett mål i sig, eller ett medel till ett mål?
- Hur görs delaktighet - finns ett fokus på processer eller produkter?
- Hur ser man på sin egen roll - har man fokus på det fält man representerar (konstvärld, andra i professionen) eller fokuserar man på brukaren/besökaren/medborgaren?
- Hur förstår man den deltagande? Ha man hög eller låg tillit till deras förmåga att bidra till legitimitet och kvalitet?

¹⁵ Denna mer generella fråga besvarar jag i forskningsöversikten som kan läsas i relation till denna rapport för en fördjupad kunskap om forskningsläget vid tidpunkten för rapporten.

Perspektiven påverkar varandra på ett sätt som modellen nedan visar:

Det är inte så enkelt så att analysen hittat verksamheter som strikt formulerar delaktighet som ett mål i sig eller som ett medel till ett mål; de flesta gör både och. Det handlar snarare om betoningar. De allra flesta verksamheter i Göteborgs stads kulturförvaltning hamnar någonstans i mitten, med viss övervikt på fokus på produkter och med en instrumentell syn på delaktighet, det vill säga att se det som ett medel till ett mål (ofta att skapa relevanta produkter). Tilliten är generellt relativt hög, men det finns gränser vilka hänger samman med rädslor, oro, och förhoppningar. Modellen är en slags förenkling, och syftar inte till att peka ut "bra" och "dåliga" verksamheter. Alla dessa positioner blir möjliga i ett kulturpolitiskt landskap som balanserar olika demokratisyner vilket ibland leder till motsägelsefulla målsättningar (jmf delstudie 1).

5.1 Mål eller medel? Delaktighet som mål i sig när institutionen upprätthåller demokrati

När kulturpolitiken i Sverige utformades på 1970-talet sågs kulturen, till skillnad från idag, inte lika mycket som en lösning på problem utan som en förutsättning för demokrati. Kulturpolitiken formulerades (och formuleras visserligen fortfarande) med syftet att upprätthålla demokratiska värden som yttrandefrihet, konstens frihet och armlängds avstånd. Som jag beskrivit tidigare har ett förändrat samhälle och en förändrad värld inneburit att andra definitioner av demokratiskt värde kommit in i kulturpolitiken.

Detta arv syns i mitt material genom att tjänstepersonerna beskriver institutionen/verksamheten som bärare av demokrati. *Delaktighet i institutionen är därför ett mål i sig*, alltså att kulturpolitikens uppgift är att sprida god kultur till folket. "Det är också en slags demokratisk princip i att se... I att få tillgång till ett kulturstöd, tänker jag (chef kulturstöd), eller som en tjänsteperson för Göteborg Konst sa i vår intervju: "Det är en demokratisk rättighet att vara omgiven av konst." Verksamhetens uppdrag är att genomföra demokrati, och konst/kultur är en självklar del av ett fritt, demokratiskt samhälle. Detta uttrycks gärna i relation till att vara skattefinansierad verksamhet och genom en problematisering av att inte nå alla/framför allt nå vissa grupper. Icke-deltagande blir ett problem eftersom det betyder att individen *gör* utanförskap, eller blir icke-delaktig genom att inte ha/ta rätten till tillgång till institutionen.

Exempel är när jag frågar respondenterna varför man måste nå dem man inte når: ”Det är för att de ska få... vara med i samhället och vara med i... tycka till om det som tillhör alla. Så man inte exkluderar någon. Som sagt, det här kulturarvet som vi har, det är allas, det tillhör inte en viss grupp.” (tjänsteperson utställningar museer). Genom att gå på våra offentligt finansierade kulturinstitutioner blir man del i en samhällsgemenskap och gör sig själv till ett demokratiskt subjekt - man deltar i demokratin. Problem formuleras utanför verksamheten; i ett ojämlikt samhälle eller i själv-exkluderande människor.

Den verksamhet som främst görs meningsfull genom sitt demokratiuppehållande uppdrag är biblioteket. 2014 trädde den nya bibliotekslagen (2013:801) i kraft. Lagen fastställer bibliotekens roll i ”det demokratiska samhällets utveckling” och lägger tyngd vid det läsfrämjande uppdraget.

Man kan komma hit utan att ha alla de olika socioekonomiska förutsättningarna och ändå alldeles gratis få ta del av information, åsikter, bildning... biblioteket har det här folkbildande uppdraget, att gå genom det så skapar man möjligheter till delaktighet” (enhetschef bibliotek).

Biblioteket är en av de verksamheter i förvaltningen som tydligast sätter sitt syfte i relation till besökarnas behov och att man som verksamhet behöver förändras i takt med att samhället förändras (jmf Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen & Skot-Hansen 2012). Med undantag av Dynamo, bibliotekets ungdomssektion (Lindström Sol 2019b), uppvisar biblioteket relativt få exempel på medskapande processer tillsammans med besökarna. Istället handleder man i rollen att förmedla information och litteratur. Delaktighet görs genom att på olika sätt säkra att medborgarna och besökarna har möjlighet att utöva inflytande genom att framföra åsikter som kan tas hänsyn till. Bibliotekarierna beskriver sin yrkesroll i termer av att kunna känna till besökarnas och medborgarnas behov, exempelvis genom att följa samhällsdebatter och samhällstrender snarare än i dialog med målgruppen. Biblioteket vet vad folk vill ha och ser till att ge dem det; genom att hörsamma behov förändras både rum och rekryteringen av olika kompetenser.

När institutionen i sig är ett demokratiskt mål är alltså själva närvaron motsatsen till utanförskap (jmf. Carpentier's (2015) modell av delaktighet som närvaro, interaktion och/eller medbestämmande, se forskningsöversikt). När man ser delaktigheten som ett mål i sig kan man uppvisa den minsta ambitionen att betrakta delaktighet som medbestämmande - att besöka institutionens rum är nog.

5.2 Delaktighet som medel till ett mål: problemformuleringar

Som jag tidigare beskrev kan man se att förståelsen av politik (en politisk norm) som lösning på problem (så som socialt utanförskap) börjat påverka kulturpolitiken och därmed också dess utformning och legitimitet (jmf. Lindström Sol 2019a). Delaktighet ingår som begrepp i ambitioner om att lösa samhällseliga problem i Göteborgs stad. I analysen har jag formulerat fem övergripande problem till vilka delaktighet formuleras som en tänkt lösning på: 1. Exkludering, 2. Relevans, 3. Förändrad självförståelse/identitetskris, 4. Kunskapsbrist (institutionens), 5. Risk för låg kvalitet.

Exkludering handlar om en medvetenhet om eller oro för att institutionen/verksamheten är otillgänglig, fysiskt och/eller symboliskt. ”Jag finns inte där, varför ska jag dit? Det är det vi möts av” (pedagog museer). Man uttrycker en medvetenhet kring att delar av stadens medborgare upplever att verksamheten ”inte är för dem”, och inte passar nya besökare.

Detta handlar om önskan om jämlik tillgång; att eliminera fysiska hinder för besök och att möta de grupper man normalt inte möter. Det ses som avgörande för verksamhetens legitimitet.

Jag upplevde i alla fall att aktiviteterna som fanns här var utformade för att möta den publik som kom hit. Inte att locka andra som inte kom hit. Det är ganska stor skillnad... om man pratar om medskapande processer och att tillgängliggöra konst så utgår det från att man vill locka fler och nya grupper som man inte ser kommer hit. Annars är det inget syfte med det (pedagog museer).

Man upplever alltså att man redan är relevant, men inte för alla. Respondenterna uttrycker förändrade krav på tillgänglighet, med ett krav på att vara i sin omvärld tydligare än vad man tidigare varit.

Det relaterar till **relevans** som problemformulering, som tar sig uttryck i en oro för att det finns ett ointresse för det som verksamheten erbjuder. Det uttrycks i önskan om att ”få hit barn”, ”skapa intresse för samlingarna”, eller ”att nå ut.” Exempel är utställningen Göteborgs garderob som gick ut med den humoristiska uppmaningen ”hjälp oss bli mindre tråkiga”, och visade på en självmedvetenhet kring hur museet upplevs av framförallt unga besökare. Denna önskan om en ny eller tydligare **identitet** som svar på problemet med en förändrad självbild kan också exemplifieras med Sjöfartsmuseet som under (2015) genomgick en verksamhetsförändring som svar på komplexa problem som bland annat handlade om förlorade relationer med publik, näring och civilsamhälle. Att återupprätta relationerna handlade om att tolka sin egen roll som institution i staden på nya sätt. När staden förändras organisatoriskt och demografiskt kan inte längre institutionen hävda att den har **kunskap** om de behov som den kan svara upp på. Kulturstöd är en verksamhet vars legitimitet upplevs vila på kunskap. Hur kan förvaltningen, till exempel, säkra att den kultur som stöds är den kultur som sker i staden?

”Nu behöver vi uppgradera det lite mer i vår samtid och förstå lite att så här är kulturen. Så här bred är den och vi behöver också ha förmågan att hantera det och därför behöver vi också utveckla arbetet med referenspersoner och dit har vi inte riktigt kommit än” (chef kulturstöd).

Det relaterar till det uppdrag man har att följa kulturen och skapa infrastrukturer kring kultur. Utan delaktighet riskerar man att inte längre spegla den kultur som sker i staden. Utan delaktighet har man inte heller möjlighet att förstå behov; det sätts ofta i relation till bristen på representativitet inom förvaltningen - vi kan inte anta att vi vet vad de vill ha – där ”de” är exempelvis unga och äldre som av naturliga skäl inte är del av förvaltningens medarbetare, men även utlandsfödda, vars låga representativitet framförallt förklaras av de specialiserade yrkeskategorierna som efterfrågas vid utlysningar av tjänster.

Denna typ av okunskap riskerar att verksamheten producerar innehåll med låg kvalitet, där kvalitetsbegreppet handlar om något annat än konstnärlig kvalitet utan relaterar mer till relevans. Det kan vara att man inte vill reproducera stereotypa normer kring åldrande och existensvillkor, eller komma med rena faktafel, som i processen av att samla in material till samlingar där allmänheten spelar en

roll för att informera om detaljer kring föremål. Projekt där man haft höga ambitioner kring delaktighet, som stadsmuseets *Vi är romer*¹⁶, beskrivs också som högkvalitativa på grund av delaktigheten.

6 Vad är syftet med delaktighet?

I detta stycke kommer jag redovisa hur man inom förvaltningen uttrycker sig kring vad det kulturpolitiska målet med delaktighet har för syfte. Varför vill man jobba med delaktighet? Svaren är uppdelade i påverkan utåt, mot deltagarna/medborgarna, och inåt, mot verksamheten/institutionen.

6.1 Påverka utåt

I analysen hittade jag tre aspekter man vill påverka utåt; 1. Beteenden, 2. Preferenser och 3. Subjektiviteter.

6.1.1 Beteenden

Jag hittar två övergripande beteenden som man önskar forma genom olika former av delaktighetsarbete; 1. Det goda föräldraskapet, och 2. Självinkludering.

Den första kategorin, **det goda föräldraskapet**, uttrycks (självklart) bara i relation till verksamheter som möter små barn och föräldrar, exempelvis bibliotekets barnavdelning som byggdes ut under ombyggnationen av stadsbiblioteket 2011–2014. Detta handlar om att uppmuntra föräldrar att bete sig på ett visst sätt mot sina barn i rummet.

De säger ofta 'varför är det inte grindar i rummet så vi kan släppa barnen fria?' Nu är vår tanke att ni ska vara med era barn, om vi hade satt grindar så hade ni suttit i soffan och tittat på era mobiler. Så här är tanken att man ska vara nära sitt barn (tjänsteperson bibliotek).

Det goda föräldraskapet är nära, lugnt och uppmuntrande till att barnet skapar en relation till böcker. Genom att komma in till biblioteket visar man barnet att det är en plats för dem, och på så sätt föra över tilliten till biblioteksrummet till barnet. Satsningen Bokstart (se s. 13) har även den som syfte att forma det goda föräldraskapet som är nära, aktivt, och som styr barnet mot en familjär relation med böcker, vilket ses som ett led i språkutveckling och skolframgång (Lindström Sol & Ekholm, kommande).

Även exemplet med konsthallens visning av filmfestivalen för unga, hade till viss del denna ambition. Under visningen kom färre föräldrar än vad som varit förhoppningen. Besvikelsen att inte ha lockat fler föräldrar låg i misslyckandet att ha uppmuntrat det aktiva, närvarande föräldraskapet, som hade kunnat få ringar på vattnet genom att göra barnen vana vid rummet och återkomma, samt att locka andra släktingar och vänner att besöka verksamheten. Syftet var alltså

¹⁶ <https://goteborgsstadsmuseum.se/utställningar/vi-ar-romer-0> (2020-05-20)

både att uppmuntra till en viss typ av föräldraskap och att locka besökare till verksamheten.

Självinkludering är ett beteende som kan formas genom kontakt med institutionen. Återigen ses detta mål starkast i utsagor av biblioteksrespondenter. Genom tillgång till information och kunskap har människor medel att klara sig själva och bli självgående (jmf Engström 2019). Att skapa rum för möten och därmed undvika självexkludering, framförallt geografiskt i staden, är ett viktigt mål. Biblioteksrummet 300m² ses som en succé då det besöks av en mångfald av människor, och på så sätt är en kontrast till den segregerade staden. Inkludering handlar alltså också om att socialt inkluderade personer i staden möter och delar rum med dem som kan bedömas vara utanför – utan arbete, bostad, medborgarskap eller språk.

Många i materialet ser målet med sina verksamheter som att ge medborgare en chans att använda sin röst i samhället och på så sätt få tillgång till medel för inkludering.

Man kan vara med och diskutera och det är som man alltid har sagt, kan du vara med och prata om det, kan du vara med och förstå vad som sägs så är du en del av samhället och det är en demokratifråga, helt enkelt att kunna vara med och diskutera och få ord på detta” (tjänsteperson utställningar museer).

I verksamheten Frilagret är det ett uttalat mål att ge unga, som marginaliserad grupp, ett rum och en plats för möten (gärna över stadsdelsgränser) där de har möjlighet att använda sin röst utifrån sina intressen (Lindström Sol 2019b). Den deltagande är gärna den som på något sätt är utanför genom en oförmåga eller ovilja till integrering i samhället/institutionen (där gränsen mellan dem kan vara otydlig). Den som saknar röst, inte kan försörja sig, är marginaliserad, icke-användaren. Detta problematiseras av en del respondenter som oroar sig för att förstärka marginalisering genom missriktade delaktighetsprojekt, vilket kommer diskuteras mer under delaktighetens gränser.

6.1.2 Preferenser

Denna kategori handlar om ett syfte som kan verka självklart; att få medborgare att tycka om och finna förvaltningarnas verksamheter viktiga. Genom delaktighet vill man ge upplevelser som inte erbjuds någon annanstans, och en känsla av att vara välkommen: ”det är mötena, det är det jag varit ute efter, att få folk att reagera och känna något, och uppleva något” (tjänsteperson museer). Här inryms utsagor om hur man gör innehåll och byggnader tillgängliga, exempelvis genom lärdomar från metodutvecklingen FUNKTEK, och samarbeten med civilsamhälle och skolor för att skapa en preferens hos barn och unga att välja kultur, samt uppmuntra sina närstående och vänner att välja kulturen: ”om man etablerar goda relationer till exempel med Blå stället i Angered eller Sjumilaskolan genom en period så kan...få ambassadörer som tycker om (museum) och som kan sprida ordet” (chef museum). Många uttrycker en förhoppning om en kontinuerlig kontakt och återbesök genom delaktighet.

Detta kan också handla om att skapa tillit till verksamheten i nära samarbeten med förhoppning om att skapa en bra produkt, till exempel utställning, och en respektfull kontakt när samverkan är nödvändigt, exempelvis när man jobbar med föremål eller händelser som tematiseras där andra känner ägandeskap. Följande citat kommer från en tjänsteperson som jobbade med en närstående till en person som var tema för en utställning.

Där var det en process att sakta vinna förtroende med honom. Han var väldigt misstänksam mot oss och vad vi höll på med. Jag undrar, nu känner jag så här, varför kom han hit överhuvudtaget om han inte tyckte om vad vi höll på med, men han vill nog ändå vara med, tror jag, eller försäkra sig om att det inte blir helt fel” (tjänsteperson museer).

Detta relaterar till en förståelse av kulturens roll att bilda människor: att skapa preferenser för konst och kultur som i sin tur ska förändra personen, gärna till det bättre. ”Vi vill öppna samtal genom konsten som ger ytterligare perspektiv” (tjänsteperson Konsthallen). Att också skapa ett brett utbud, speciellt i relation till barn och unga, ses som viktigt för att locka deras närvaro.

6.1.3 Subjektiviteter

Med subjektivitet menar jag ett sätt att vara i samhället, som är ett något bredare än, men hänger ihop med, begreppet identitet. I uttalanden av tjänstepersoner på förvaltningen om delaktighet och dess syfte framkommer önskan om att uppmuntra sätt att vara som relaterar till demokrati. *Vad är det att vara ett demokratiskt subjekt* utifrån respondenternas utsagor? Övergripande handlar detta om att vara:

- Närvarande/självinkluderande (använda sin röst).
- Samverkande. Att vilja jobba mot något tillsammans med verksamheterna och dela med sig av kunskap.
- Aktiv. Gärna utöva direktpåverkan på förvaltningens verksamheter, genom att ta chansen att vara med och utföra och influera.
- Öppen för de perspektiv som verksamheterna erbjuder.

Idealsituationen är ett möte där den deltagande har hög tillit till tjänstepersonens expertis och kompetens men som deltar med önskan om dialog och nyfikenhet i utbytet av kunskaper om sin kontext, och på så sätt bidrar till sin egen utveckling och till verksamhetens relevans och legitimitet.

6.2 Delaktighet som styrning

I mitt material ser jag olika exempel på hur delaktighet blir ett sätt att styra mot önskade mål. Det finns tre tydliga former av styrning som jag valt att kategorisera som handlar om *kontroll, förförelse och rummets användning*. Dessa relaterar starkt till de mål man ser att verksamheten ska uppnå med delaktighet, framförallt hur man vill påverka utåt mot medborgarna/besökarna.

Delaktighet kan fungera som en slags styrning när den utförs i syfte att bedöma verksamhetens relevans och förmåga att skapa kompetenta medborgare, framförallt i relation till bildningsambitionen. ”Vi jobbar mycket eller ofta med referensgrupper och det tycker jag är jättebra att man... det är ändå göteborgarna vi är till för och då måste man kontrollera att de kan ta till sig det vi vill säga?” (intendent samlingar). Att använda en referensgrupp behöver inte ha inflytande eller medskapande som mål utan kan fungera i relation till verksamhetens önskan om att kontrollera sin förmåga att forma göteborgarna till kunskapssubjekt. Andra liknande utsagor handlar om önskan att få kunskap kring vad verksamheten får för betydelse för besökarna, i relation till det folkbildande uppdraget.

6.2.1 Förförelse

Förförelse är en metod för att få människor att förstå vikten av det som erbjuds dem och av deras deltagande i förvaltningens verksamheter: att innehållet kan vara något för dem genom att bjuda in och informera. I relation till museer handlar detta särskilt om att motivera andra att ge ifrån sig material till samlingarna genom argument kring bevarande och möjlighet till exponering. Samlingarna kan behöva kompletteras i relation till händelser så som Göteborg 400 år, eller forskningsprojekt om Göteborgs stad (Göteborg spelar roll). Metoder för att nå dem man inte når tangerar denna metod - om du bara kom skulle du förstå hur mycket vi kan betyda för dig!

I biblioteket handlar det om sätt att uppmuntra till läsning, speciellt gentemot målgrupper man vet läser lite, så som pojkar eller unga män. Genom att erbjuda aktiviteter som tv-spel kan man möta dem och ”föra in dem” mot läsningen: ”vi säger: du som... jag ser att du är intresserad av det här, eller vad det nu kan vara, vi har böcker om det också. Vi har en bokklubb, vi har en skivklubb... Det blir vägar för oss att öppna upp deras ögon för böcker.” (tjänsteperson bibliotek).

Göteborg Konst, som arbetar bland annat med hängningar av konst i offentliga institutioner och företag, kan ibland möta människor som tvivlar på deras urval av verk. Det kan vara objekt som kan uppfattas som opassande eller skrämmande. Tjänstepersonerna försöker då övertala mottagaren av verken att låta dem hänga kvar, för att senare göra en återkoppling. I majoriteten av alla fall har verken inte tagits ned efter provperioden.

Folk har väldigt färdiga bilder av vad de förväntar sig av vår samling och vad de vill ha och sen kommer vi och presenterar något annat. Just i det mellanrummet mellan vad de har för förväntningar och vad vi kommer med så skapas de här... fina, ibland svåra, tuffa, roliga möten och vad händer med konsten? (tjänsteperson Göteborg konst).

Här används en form av förförelse i en folkbildande ambition att skapa modiga - vad gäller konstpreferenser - subjekt. Detta uppdrag innebär att kunna sätta tydliga gränsdragningar kring vilken konst och vilken typ av delaktighet som blir möjlig, och relaterar till förståelser av sin verksamhets syfte och vem man är till för.

Man kan förstå sig själv som att vara till för flera, vilket kan ha motsatta logiker; ”Det är två helt parallella system. Men vem är vi då till för? För det är å ena sidan ett stödjande infrastruktursystem för utövare, å andra sidan har du kategorin som vi är till för och hur möts de två?” (sektorschef fri konst och kultur). I detta citat framstår en förståelse av medborgare och utövare av konst och kultur som två entiteter vars behov man har att tillfredsställa, och att detta inte med enkelhet går ihop. Min slutsats blir att det är upplevelsen av dessa som separata som motiverar uppdelningen av konstpolitik och kulturpolitik i stadens kulturpolitiska program (jmf Blomgren 2012, för en liknande diskussion på nationell nivå).

Biblioteket har inte detta perspektiv av dubbla målgrupper. Biblioteksrespondenter gör sig själva meningsfulla i relation till medborgaren, och ser sig själva som en del av välfärdssamhället med läsfrämjande mål, inte främjande av det goda, (av dem) legitima läsandet som mål¹⁷. Av alla verksamheter påtalar

¹⁷ Betydelsen av kvalitet som en vattendelare i frågor kring delaktighet kommer behandlas i kapitlet Vad innebär delaktighet som kulturpolitiskt mål för begreppet kvalitet?.

bibliotekets medarbetare minst farhågor kring delaktighet som politiskt mål och kan uttryckas som en självklarhet:

Respondent: Vi kan förändra mycket här och göra det till användarnas bibliotek i ännu högre grad.

Sofia: Hur känner du inför det?

Respondent: Att det är självklart, egentligen? (enhetschef stadsbiblioteket).

Om relevans mäts i besök har biblioteket ingen anledning att ifrågasätta sin betydelse. På sin pressida¹⁸ beskriver man sig som ”stadens mest välbesökta kulturinstitution med ca 1,2 miljoner besök varje år”. Relevans i form av besök är inte en effekt av strukturer för delaktighet som medbestämmande. Verksamheterna kan alltså uppvisa en *samhällsblick* som kontrasterar mot en snävare *individsblick* vad gäller målgrupp och deltagare, alltså att man har som syfte att tjäna något som är större än alla individer i staden sammanlagt.

6.2.2 Rummets användning

Rummets användning är när tjänstepersoner, nästan uteslutande uttryckta av biblioteksrespondenter, formar rum i syfte att uppmuntra vissa beteenden, speciellt hos barn och unga. ”Observationer använder vi oss av jättemycket. Prova, testa, följ upp, utvärdera, ställa fram, ta bort...” (tjänsteperson bibliotek barn). Genom observationer och förändringar av rummet ser man att barnen inte hittar viss litteratur, eller kan styras mot vissa böcker genom att placera ut leksaker, till exempel. Under ombyggnationen av stadsbiblioteket arbetade man med fokusgrupper för att kunna skapa rum som kunde härbärgera olika sorters besökare, bland annat barn, och för programverksamhet och arrangemang. Om behov förändras, måste rummet förändras, men ibland förändras rummet i enlighet med hur man önskar att besökare ska bete sig. Därför kan man säga att svaret på frågan *var sker delaktighet?* är genom tillgång till det fysiska rummet/huset (jmf Ekholm & Lindström Sol 2019), och i det symboliska mellanrummet, i dialogen och förhandlingen. Mellanrummet legitimeras genom tilliten till den kunskap tjänstepersonerna på verksamheterna åtnjuter, för att dessa metoder inte ska upplevas som tvingande eller kränkande.

Alla rum som förvaltningen äger inviterar till någon slags beteende, och när besökare inte beter sig på sätt man inte räknat med eller känner på något sätt är problematiskt förändrar man rummet. Ett exempel är hur Dynamo byggde in ”myshörnor” för att uppmuntra en större del tjejer att våga ta plats i rummet, som vid ett tillfälle hade en övervikt av unga män. Alla dessa metoder äger alltså legitimitet på olika sätt, men legitimitet kan förändras i förändrade politiska landskap.

6.3 Påverka inåt - att vara en demokratisk kulturverksamhet

Här handlar det om hur delaktighet ses syfta till att påverka *verksamhetens subjektivitet*; kulturinstitutionen som demokratisk agent i samhället. Tidigare beskrev jag det misslyckade delaktighetsmålet: kulturinstitutionen brister när den inte för alla. Frågor man inom förvaltningen ställer är: Vad är det hos oss som

¹⁸ <http://www.mynewsdesk.com/se/stadsbiblioteket-goeteborg> (hämtad information 2020-02-16).

exkluderar? Är det rummet? Är det vi som arbetar i rummet? Vilka är vi som arbetar i rummet? Vilken kompetens finns, saknas för att kunna utföra vårt uppdrag? Två aspekter ses som särskilt viktiga är det kunskapsinhämtande och det folkbildande uppdraget. Övergripande förstås den demokratiska kulturverksamheten ha dessa egenskaper:

- Tillgänglig/har låga trösklar.
- Speglar befolkningen.
- Erbjuder mötesplatser (över gränser, stadsdelar, åldrar och språk, professionella/icke-professionella). Ett exempel på ett uttalande som visar på hur mötesplatsen fungerar som demokratisk grundval är från denna tjänsteperson på museer:

Vi är så stora institutioner, museer, och finns väldigt många och överallt... som säger sig vara gemensam plattform för mycket och där finns det jättestor potential att jobba med de demokratiska frågorna som handlar om att visa att vi är härifrån och vi står tillsammans även om vi är väldigt olika, har olika behov så måste vi hitta gemensamma nämnare för att vara här tillsammans (tjänsteperson museer).

- Fördelar makt från institutionen till användaren.
- Problematiserar begrepp som kvalitet, kunskap, makt, historia, professionell konstnär...
- Utläser medborgarnas behov. Ett exempel på uttalande som visar på hur detta ses som ett syfte med delaktighet (här tolkat som att besöka):

De är många som besöker biblioteket och som befinner sig i olika skeden av livet och... många som är daglediga och föräldralediga eller som studerar och... eller är arbetslösa... man har gruppen som kan tänka sig att 'jag kanske ska starta företag' eller någon som har funderat på det länge och sen ser man att här kan jag komma på drop-in och få lite tips och råd (tjänsteperson biblioteket).

- Bildande¹⁹. Det bildande uppdraget sammanfattas ofta i orden ”att ge något besökaren inte visste att de ville ha”. Det är något som samhället/demokratin behöver, och som inte nödvändigtvis upplevs som vackert, behagligt, eller önskvärt. Denna del av verksamheternas subjektivitet – och av professionsutövningen – som kan upplevas mest svårt att förena med delaktighet som politiskt mål. Delaktighet utan bildning kan beskrivas som att “lägga sig platt”, eller “vara ett tomt kärl” av tjänstepersonerna i förvaltningen.

Kunskapsinhämtande (en kunskapande verksamhet). Demokratiska kulturinstitutioner ses ha egalitär syn på kunskap: den finns hos fler än en välutbildad elit. Detta kan ske på flera nivåer, genom lyhörddhet och/eller samverkan/medskapande (jmf Carpentier 2016). Exempel på uttalande som visar på detta synsätt är:

Jag tycker samtidigt att vi inte kan begränsa oss till att bara berätta den historia som vi själva är experter på, för då hade det blivit den här skrivna historien som vi har pluggat på universitetet allihop, då hade vi

¹⁹ Tjänstepersonerna använder ordet folkbildning, men jag menar att de snarare står för det klassiska bildningsidealet än det folkbildande som är ett begrepp med rötter i arbetarrörelsen.

missat alla de här andra perspektiven och då tror jag inte att alla hade känt sig som en del i Göteborgs historia som man kanske gör om man berättar lite alternativa historier ibland” (chef museer).

Kunskapsinhämtandet förstås alltså ge institutionen möjlighet att anpassa innehåll till besökaren och även att ge möjlighet till kvalitetsutveckling och -säkring, där kvalitet handlar om att vara relevanta genom nya perspektiv än de som alltid visats eller som bara angår de som “redan är insatta”. Kulturförvaltningens verksamheter har många och ambitiösa mål med hur de kan vara relevanta i dagens samhälle, och delaktighet ses på olika sätt kunna hjälpa dem med detta.

7 Hur gör man delaktighet?

En viktig slutsats av att studera delaktighetsprocesser i förvaltningens olika verksamheter är att det alltid relaterar till olika former av *relationsbyggande*. Verksamheterna upprättar olika strukturer och metoder för delaktighet, inte minst när delaktighet ses som lösning på ett identifierat problem (utanför och inneboende i verksamheten) som kan sammanfattas i tre aspekter.

Dessa är metoder för 1. Inflytande, 2. Gamla och nya former av tillgänglighet, 3. Reflexivitet.

7.1 Inflytande

Vanliga former för *inflytande* är referensgrupper, där deltagare arvoderas eller anställs och ges olika makt – i utställningen *Vi är romer* fick referensgruppen vetorätt i alla beslut. Det finns möjligheter till att ge förslag, så som Charles Felix Lindbergs donationsfond, man gör utåtriktat arbete så som bokbussar och bokstart, man gör intervjuer, har tipslådor, håller i verkstäder och upprättar möjligheter för besökare att hålla punkter i verksamheten, representation, muntlig feedback i publika verksamheter, enkäter och undersökningar, även att upprätta relationer mellan professionella konstnärer och amatörer, ofta riktade mot barn och unga där de ska jobba och skapa tillsammans med konstnären, kring idé och att ”bygga” konstverket. Denna typ av delaktighet kan komma in i början på ett projekt, eller när många av aspekterna av projektet redan är bestämda. Den senare uppvisar ofta en högre grad av gränssättningar och kontroll, och den första är mer sannolik att fokusera på delaktigheten som ett mål. Förvaltningens verksamheter upprättar samverkan med andra förvaltningar, företag och civilsamhälle och universitet. Man använder gärna existerande strukturer och nätverk för att nå målgrupper;

Är det en stadsdel så ringer man upp. Är det ungdomar kan man gå via fritidsgårdar och föreningar och bibliotek och allt möjligt. Är det äldre så är det de föreningarna... man får använda de nyckelpersoner man har och dra i dem och ge folk betalt eller ge dem något för att de deltar (tjänsteperson museer utställningar).

7.2 Gamla och nya former av tillgänglighet

Många av dessa exempel, men kanske speciellt de utåtriktade metoderna för att nå nya målgrupper, relaterar till hur man försöker *upprätta nya (och mer traditionella) former för tillgänglighet*. Det kan handla om en digital närvaro, strategiskt publikarbete, samtal med grupper man vill ha kontakt med, att bjuda in

målgrupper, minnesarbete, insamling av berättelser, lyssna, fråga, upprätta och upprätthålla nätverk som utbildas, ”anpassa museets material och komma med publikperspektivet”, berättarcaf er, och spr ktr ffar. Man använder även ombud för deltagare som på olika sätt inte kan uttrycka sin åsikt; vuxna f r barn, personal vid äldreboenden f r äldre, tolkar för de som inte talar svenska).

Ett tydligt sätt att tänka kring tillgänglighet är pedagogernas ökade betydelse i de publika verksamheterna. Det är vanligt att pedagoger  r tidigt med i processen med utställningar för att publikperspektivet ska integreras istället för att komma in när utställningen är klar. Detta kan ge upphov till friktion, vilket kommer diskuteras senare i relation till delaktighetens gränsar.

7.3 Utöva självreflektion

Förvaltningen har en uppsjö av metoder för att kunna analysera sina egna verksamheter – *utöva självreflektion eller reflexivit t*. Detta handlar om besöks- och brukarundersökningar, NKI (nöjd kundindex), analys av utlåning – ”vi m rker att nu lånas det ut väldigt mycket böcker om... kreativt skrivande, då kan det föddas program utifrån det.” Man g r seminarier, utställningar, man besöker andra museer och g r omvärldsanalyser, man håller och besöker paneler, diskussioner, utredningar, man problematiserar begrepp. Stadsbiblioteket har sett över sina riktlinjer för urval av inköp, förvaltningen har också administrativa medel, såsom att se över kriterier vid rekrytering, budget, strategier, mål och styrning. Framförallt g r verksamheterna – och förvaltningens strategiska enhet där jag ingått – olika studier, kartläggningar och målgruppsanalyser för att kunna få svar på frågan - vad saknas? Vad behövs?

En del av förvaltningens publika verksamheter har fått en gemensam utbildning i Generic Learning Outcome – GLO²⁰, som mycket översiktligt kan f rst as som en metod för att basera yrkesutövningen kring frågor som: vem vill man vända sig till, hur och varför? Nästan alla jag möter under datainsamlingen har st tt på teorier så som delaktighetstrappan och tänkt kring den n r man skapar innehåll. Frågan är – för detta någon betydelse?

*Jag skulle säga att vi f r väldigt mycket information, som sagt...
Du kan höra en sak, men tar du inte det till dig, jobbar du inte med det, bearbetar du det inte blir det inte kunskap... ibland blir jag frustrerad kanske över att...jag vet att vi  r så många som f r den här kunskapen regelbundet, men ändå g r det inte in (tjänsteperson utställningar museer).*

En del medarbetare som uttrycker en vilja att arbeta med delaktighet i sina verksamheter kan uttrycka en frustration inför att det inte finns någon självklar koppling mellan kunskap och förändrat beteende. Nästa del av rapporten ägnar sig åt uttalanden kring oro och rädslor vad gäller delaktighet som kulturpolitiskt mål, vilket kan resultera i gr ns ttningar.

²⁰ <https://www.artscouncil.org.uk/measuring-outcomes/generic-learning-outcomes> (2020-02-06).

8 Delaktighetens gränser – när uppstår de och varför?

I institutionell teori brukar man lista flera olika aspekter på varför förändring kan ske långsamt i institutioner, exempelvis formella regler, traditioner, hierarkier, och informella metoder. Motstånd mot förändring har ofta grund i att individens känsla av säkerhet är hotad. Förändring stör rutiner och kräver inläring, vilket kan vara dyrt och svårt (Mahoney 2000). För att förstå hur medarbetarna gör gränssättningar meningsfulla och legitima har jag studerat vad jag menar har att göra med föreställningar och normer kring vad professionen går ut på.

En oförmåga till förändring handlar inte bara om en känsla av förlorad trygghet. Många aspekter som tjänstepersonerna i förvaltningen inte känner att de har makt över spelar in vad gäller gränssättningar. Dessa är politiska mål, regleringen av det offentliga rummet, förutsättningar för att söka externa medel, lagstiftning, styrdokument, budget, arbetsmiljö, ombyggnationer, uppsägning av lokaler och magasin, samt formaliserade strukturer, till exempel över samlingsförfaranden. Denna tjänsteperson berättar om att lära deltagare att sortera ett stort material där regler struktureras i enlighet med arkivlagen:

Det var också en krock, de fattade ingenting... 'Varför ska vi...' (Person) hittade hela tiden nya sätt att sortera, 'men det här...' Utifrån hennes symbolvärde och andlighet medan vi – 'nej nej, du ska sortera om det är en tidning, om det är en... publikation, vad det är för typ, vykort...' Den krocken skrattade vi mycket åt (tjänsteperson museer).

Respondenterna uttrycker också beroendet av andra fungerande samhällsinstanser för att kunna jobba med delaktighet: om skolorna har för låg personaltäthet är det svårt att initiera samarbeten, om vårdcentralerna har ont om tid likaså vad gäller projekt som Bokstart, till exempel. När fler och fler äldre bor i sina egna hem och inte har tillgång till ledsagare blir det svårt att nå dem med verksamheter som Speldags. Den är typen av maktlöshet kan också uttryckas i relation till verksamhetens innehåll:

Institutionens syfte är att demokratisera konsten. Men konsten vilar på något som är djupt odemokratiskt. 'Kom hit och titta på förtrycket av dig'. Det är lite det som vi ber om. 'Titta, du finns inte i hela huset... och titta, din historia är inte berättad. Intressant, eller hur?' (pedagog museer).

Alla dessa aspekter reglerar hur man ser att delaktighet blir möjlig, speciellt i relation till tillgängliga resurser.

Nedan kommer jag försöka sammanfatta de normer jag finner i materialet som på olika sätt sätter gränser för delaktighet. Dessa normer är 1. Existensnorm, 2. Bevarandenorm, 3. Expertisnorm, 4. Folkbildningsnorm. Dessa överlappar i stort men åtskiljs genom vissa uttalanden om rädslor och farhågor i relation till delaktighet.

8.1 Existensnormen

Existensnormen handlar om hur man som tjänsteperson ser verksamhetens grunduppdrag i relation till framförallt konstvärlden, det som jag tidigare

diskuteras som "att vara till för". Verksamheten kan motivera sin existens genom hur den medverkar till att konstnärer och konstvärlden får verka i staden, dvs finnas till eller existera. Frågor som ställts till mig är till exempel: Premieras vissa typer av konstnärliga uttryck när delaktighet blir ett mål? Förlorar konsten sin karaktär? Hur förenkla texter utan att ta bort djup? Riskerar vi att "dumma ner"

innehållet till en oförstående publik som inte har kunskap om konst? Är det bara en trend? Rädslorna som uttrycks av de som formar sin professionsutövning i relation till den här normen uttrycks i oro för otillbörlig styrning, och delaktighet ställs ofta mot eller upplevs hota kvaliteten. Kärnuppdraget – låta konsten leda vägen – riskerar att "befläckas". "Vi jobbar fortfarande med professionella konstnärer och artister och det är det vi ska göra" (avdelningschef Stora Teatern). Detta kan också handla om en förståelse av att när pedagogiska ambitioner blir lika viktiga som konstnärliga ambitioner uttrycks en oro för en sammanblandning av uppgifter; pedagogiken bli curatorisk vilket innebär ett otillbörligt ingripande i den konstnärliga processen som verksamheten har att värna.

Respondenter som arbetar i verksamheter med stark existensnorm kan uttrycka oro för att konsten får ett samhällsuppdrag den inte kan utföra, och att delaktighet kan fungera stigmatiserande, till exempel i relation till offentlig konst. Genom att uppmärksamma ett område som "bristfullt" och därför "i behov" av konst förutsätter ett maktperspektiv av att berätta för andra vad de bör se vilket man känner obehag inför, inte minst för att det riskerar att förstärka utanförskap, särskilt i områden som har brist på andra resurser.

8.2 Bevarandenormen

Bevarandenormen handlar om en förståelse av kärnuppdraget i relation till samlingar och föremål, och uttrycks bland annat i rädslor för att saker ska, helt enkelt, gå sönder. Enligt detta mål görs val i relation till verksamhetens bästa, i relation till verksamhetens demokrati- och samhällsbetydelse. "Men mötet är kunskapsberoende, ja verkligen, det är viktigt, och det är beroende av samlingarna, att vi har samlingar, det är där vi kommer ifrån, det är det vi ska jobba med" (chef museer).

Bevarandenormen uttrycks också i försök att skapa parallella verksamheter där tillfälliga delaktighetsprojekt utförs som sidospår för att kunna respektera verksamhetens kärnuppdrag. Alla respondenter, med en tonvikt på de som arbetar i verksamheter med stark bevarandenorm, kan uttrycka oro inför *delaktighet som symbolisk handling eller manipulation*: "det kan bli så instrumentellt, och så kan det bli ganska ytligt, det är väldigt mycket post-it lappar och så händer det inte så mycket" (chef museer).

Ibland skulle jag vilja säga på ett motsatt sätt så att du skulle vilja att de som du inte når... du ska inte bli annorlunda för att nå dem utan de ska egentligen transformeras till publiken du vanligtvis når, helst. Det vi vill är att personerna som inte är intresserade sig för museet ska bli som den publik som redan intresserar sig för museet snarare än att vi ska förändras så mycket (pedagog museer).

Dessa farhågor handlar om låg kvalitet i delaktighet, att det blir något "man bara checkar av från listan". Speciellt i relation till marginaliserade grupper och det sätt de ska inkluderas vilket placerar problemet med utanförskap på dem, inte på verksamheten.

8.3 Expertisnormen

Expertisnormen handlar om de beslut respondenterna tar kring val och urval, och hur valen legitimeras i relation till att ha yrkesskicklighet och expertkunskap: ”Jag tycker att delaktighet är bra, men man måste också ha med sig att... vi har en yrkeserfarenhet och en utbildning för det här, att vi också måste få välja själva en del. Men jag tycker absolut att man ska ta in... åsikter från allmänheten” (intendent samlingar). Kunskapen man besitter formuleras ofta i termer om att kunna ”se bredare”. Vikten av att arbeta med professionella, utbildade konstnärer ligger också i deras förmåga att gestalta frågor och tematiker som ligger utanför dem själva. Här kan, något paradoxalt, allmänheten återopas som viktig part att ta hänsyn till när gränser sätts för delaktighet. Arbetar man med en specifik målgrupp, exempelvis unga, kan tjänstepersoner ta på sig rollen av den som säkrar det allmänna perspektivet mot det specifika (återigen verksamhetens samhällsblick mot en individblick).

Även om alla respondenter skriver under på problemen med utanförskap i staden och i samhället uttrycker många skepsis inför den politiska formuleringen av kulturinstitutioner som lösning på politiska problem. Detta uttrycks ofta som en förlust av makten att formulera sin egen samhällsroll. Andra ser denna politiska tro på kulturen som ett sätt att bekräfta och stärka institutionens samhällsrelevans, främst representerat av biblioteket, som också tydligast formuleras i relation till demokrati i officiella kulturpolitiska dokument.

Respondenterna kan också jämföra sig med andra professioner såsom läkare för att legitimera att begränsa delaktighetsarbete i relation till publik/besökare. Det handlar om önskemål att bli lämnad ifred att göra sitt jobb i enlighet med sina kompetenser. ”Andra går inte in till en kirurg och säger, skär lite mer till höger” (chef Göteborg Konst).

Sen ska man vara lite... hur ska jag säga... balanserad för det får inte bli så att när du går till tandläkaren så är det en lastbilschaufför som ska laga dina tänder. På samma sätt finns det en profession i det vi gör, alla vi som jobbar här som producenter har väldigt lång erfarenhet, har suttit med i många urvalsgrupper, behandlat många ansökningar genom åren och har en yrkesskicklighet och när politikerna pratar om delaktighet så blir det lätt... det kan lätt bli lite amatöristiskt (avdelningschef Stora Teatern).

Gränser sätts också i relation till kompetenser som att förstå en helhet i vad som krävs för att driva en kulturverksamhet och att driva genom en process som mynnar ut i, till exempel, en utställning: tidsplan, budget, moment i processen. Hur ser en produktion ut? ”Det kan man inte överlåta på de som, grupperna som är med och så, för det, det är ju vår sak att driva det tycker jag” (tjänsteperson museer). Den oro som uttrycks i relation till expertisnormen handlar om verksamheternas kunskapsbildande uppdrag ska överges, samt att man ska tappa förståelse för sin egen professionsövning. ”Museet måste också få stå för något, att vi har en övergripande historia kanske som vi vill berätta, man kanske inte bara kan göra den där från ett håll-historien, utan man kanske visar ett rimligt perspektiv eller så” (tjänsteperson samlingar/utställningar museer). ”När slutar vi vara bibliotekariet, när slutar vi vara ett bibliotek?” (tjänsteperson bibliotek).

En uppgift som expert är att kunna göra legitima urval. Urval legitimeras bland annat för att bredda verksamhetens innehåll. Det finns en genomgående förståelse av officiell historia – vare sig det handlar om konst, litteratur, eller kulturarv – som ett urval av perspektiv, varför att visa på en *bredd eller mångfald* blir

institutionens uppdrag. Detta innebär att vissa förslag på programverksamheter som kommer från medborgare väljs bort för att det helt enkelt nyligen har tematiserats. Att visa på olika perspektiv innebär också att vissa saker faller bort, inte minst i en produktion med ett tema. ”Om man ska pröva att tillfredsställa alla så kommer men ingen väg. Det handlar om att man måste ta strategiska val för att rikta sig mot olika grupper, men att man ska hela tiden bli påmind om att det ska inte alltid vara samma man riktar sig till hela tiden, men att man ska skapa en mångfald i det man gör” (chef museer). Gränserna för vad som kan berättas och vad som får falla bort görs i viss mån i dialog med deltagare men framförallt i en kollegial dialog.

Urval i syfte att skydda handlar om material som kolliderar med verksamhetens demokratiska uppdrag, så som oviljan att uppvisa pornografi eller annat stötande material. Detta kan exemplifieras med en tjänsteperson som arbetade tätt med ett material av en avliden person, i samverkan med personens anhöriga. ”Där kom vi i ett lite skarpare läge för då tog han fram den här och när jag tittade på det urval av bilder som han gjort, då kände jag... de här grejer, vi kan inte trycka de för det kommer att upplevas för provocativt. Om vi jobbar jättemycket med mänskliga rättigheter och med att... alla ska känna sig välkomna” (tjänsteperson museer). Denna situation löste sig genom att deltagaren accepterade verksamhetens gränssättning efter diskussioner kring sanning och autenticitet.

Som tidigare nämndes, handlar också vissa val om att skydda konstnärens visioner, och att säkra kvalitén på de produkter som institutionen ska producera. Oro som motiverar gränssättningar uttrycks också i relation till arbetsmiljöfrågor. Detta kan ha att göra med frågor kring sammansättningen hos deltagarna. Är representanten representativ? Önskemål från deltagare om urval har baserats på odemokratiska principer, så som att exkludera unga kvinnor ur en fokusgrupp. ”Det måste finnas regelverk runt det hela, så det inte blir enskilda grupper som kommer att prägla verksamheten, det får man se upp med jättenoga.” (enhetschef bibliotek.) Olika behov hos olika användargrupper kan krocka, och respondenterna måste ta beslut kring urval där delaktighetsmål kan krocka. Till exempel hade vissa deltagare i en referensgrupp önskemål om design kring en utställning som inte fungerade i relation till museets ambition att vara tillgängliga för synskadade.

Verksamheternas innehåll kan också ge upphov till starka känslor som ilska, där respondenterna upplever en svårighet i att ”ingen blir glad”. En museitjänsteperson blev attackerad i ett spritt inlägg på sociala medier i relation till en utställning vilket upplevdes som mycket obehagligt. Val ger upphov till reaktioner som kan vara olika svåra att hantera, men att grunda sina val i delaktighetsprincipen kan ge legitimitet. En tjänsteperson berättar om en utställning där skolelever fick välja ur samlingarna:

Sen kan man få kritik om man låter eleverna bestämma så mycket som de gjorde. Då fick vi mycket tidningsartiklar att varför tar ni inte upp det här med nationalismen och Stormaktstiden mer... vi fick svara på den kritiken, då sa vi att det var inget som var relevant för högstadieläverna, de vill inte diskutera kungar och kungaperspektiv och Stormakter... de vill diskutera hur livet på den här tiden var, orättvisor och... polariseringar mellan rika och fattiga, de vill se kontrasterna och vi vill inte berätta så mycket om slagen. Vi berättar om hur det är att leva i skuggan av kriget. (tjänsteperson museer utställningar).

Oro i relation till arbetsmiljöfrågor handlar också om den tidskrävande aspekt som ses som en nödvändighet för delaktighetsprojekt och den tröttheten och utsatthet respondenterna kan uppleva. ”Jag kände att jag gick in med mig själv som en del av utställningen”. Många uttrycker att de behöver återhämtning efter ett intensivt delaktighetsarbete efter den emotionella ansträngningen som ansvaret för andras integritet och känslor kan upplevas som. I gruppintervjun med Dynamo diskuterades svårigheterna att lämna arbetet ”på jobbet” när man bygger upp tillit till unga som sedan kan bekänna svåra existentiella och relationella bekymmer till de vuxna i rummet. I de fallen lotsar bibliotekspersonalen de unga till olika sociala instanser med rätt kompetens.

Hur göra avslut? är en fråga som relaterar till den relationskapande processen som delaktighet ofta innebär för respondenterna, vilket handlar om hur man, och om man, ska upprätthålla relationer eller inte. ”Det här har vi pratat mycket om med producentteamet att gör man det här projektet och sen då? Vad händer sen? Bryr jag mig inte om hur hon mår då när vi har öppnat utställningen?” (tjänsteperson museer). När man arbetar med individer (som faktisk, kroppslig entitet) i kontrast till ”allmänheten” eller ”medborgarna/skattebetalarna” (som abstrakt entitet) sker arbetet på andra sätt, och som kräver nya former av yrkesutövanden vilket kan ge känslor av att inte veta hur man ska göra.

8.4 Bildningsnormen

Till sist, *bildningsnormen*, som ett sätt att resonera kring sitt yrkesutövande som handlar om verksamhetens förmåga att ”ge besökare en upplevelse av något de inte ens kunde föreställa sig att de ville ha” (tjänsteperson, konsthallen), påverkar också logiker kring gränssättande. Meningen med yrkesutövandet kan uttryckas som ”att öka intresset för konsten och kanske inte bara direkt öka utan... jo, men öka förståelsen för... den pedagogiska delen. Någon slags public service, att människor får reda på saker de inte visste fanns” (tjänsteperson Göteborg konst). Bildningsnormen handlar om ett uppdrag som handlar om att ge en upplevelse som att låta publiken drabbas, inte att svara på behov. Det kan handla om den obekväma utställningen som ingen efterfrågat men som behöver göras. Den typen av yrkesutövning motiverar många av respondenterna till att både söka tjänsterna i förvaltningen och stanna kvar.

Analysen fångar också försök att omvandla begreppet bildning för att kunna förena det med förvaltningens politiska mål:

Jag tror att man behöver få en påverkanskraft... ibland för att få en aha-upplevelse. Den aha-upplevelsen, däremot, behöver inte bygga på... formad av en professionalitet utan den aha-upplevelsen å andra sidan kan bygga på en mångfald av synvinklar. Den behöver inte bygga på att jag har gått x antal år på Konsthögskola eller att jag har läst så här mycket på universitet utan det är... aha:et kan komma från flera håll” (sektorschef fri konst och kultur, min kursivering).

Bildningstanken skulle kunna gå från att garantera tillgången till kvalitet till att garantera tillgången till en mångfald av perspektiv (som kvalitativt begrepp).

8.5 Sammanfattning

I relation till dessa typer av orosformuleringar och rädslor beskrivna ovan blir delaktighet något som relaterar till amatörism och kan konstrueras som ett hot

mot verksamhetens kvalitetsarbete. Yrkesutövningen blir att skapa infrastrukturer för delaktighet, vilket kan både bekräfta och gå emot en förståelse av sin profession. Deltagaren blir här en person som inte kan se utanför sin egen horisont. Delaktighet konstrueras ibland som inflytande utan samverkan, där den deltagande inte har kompetens men ändå rätt till omnipotent makt. Institutionen blir ett ”tomt kärl” där yrkesutövningen reduceras till att följa andras viljor. I andra meningsskapanden kring delaktighet är den delaktige kompetent, maktlös, och en garant för kvalitet. Båda dessa positioner kan förstås som ytterligheter som behöver nyanseras.

Delaktighet kan alltså, beroende på olika normer, göras meningsfull som både en förutsättning för kvalitet och ett hot mot kvalitet, samt som ett demokratiskt mål och en självklarhet, och som ett medel till ett mål. Delaktighet ger legitimitet i ögonen på politiker men många av verksamheterna hämtar sin primära legitimitet och kärnuppdrag från konstvärlden eller från andra liknande verksamheter så som universitet eller andra museer, genom att leverera kvalitativt innehåll - så som det är definierat av professionen. När delaktighet blir ett viktigt politiskt mål “måste” alla verksamheter se det som legitimt trots att inte alla ställer upp på att det är viktigt för dem. Det finns ett slags dissensus i konsensus. När gränsdragningar görs handlar det alltid om att skydda något, publiker, föremål, konstnärer, och anspråk till kvalitet - anspråk på kvalitet är vad som gett och fortfarande ger institutionen legitimitet. Tillit till delaktighet som mål, eller till deltagare, handlar om tillit till deras förmåga att bidra till kvalitet och legitimitet. Professionalitet och kvalitet är frågor som kommer utvecklas i denna rapport, eftersom det är aspekter som påverkar hur kvalitet förstås och görs i kulturförvaltningens verksamheter. Först kommer en genomgång av hur begreppet “delaktighet” som kulturpolitiskt mål kan relatera till olika förändringar för tjänstepersonerna i förvaltningens verksamheter.

9 Vilken förändring innebär delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning?

Tidigare syn på institutionen var: vi är. Nu: vi blir. Vi utvecklas på grund av möten. (chef museer).

Detta avsnitt kommer visa på hur tjänstepersonerna på förvaltningen ser på förändringar som har med delaktighet att göra, på det breda sätt som begreppet relaterar till flera olika politiska, kulturella, samhällsförändringar. Tjänstepersonerna på kulturförvaltningen talar om förändringar som kommit under de senaste tio åren och som förändrat deras yrkesutövande. Vissa har perspektiv som går 30 år tillbaka. Nedan kommer jag sammanfatta några av de viktigaste teman som dyker upp i diskussioner om förändringar. Gemensamt för alla är problematiseringen av begrepp: företeelser kallas samma sak som förut men får nya betydelser²¹.

En viktig förändring är en känsla av en förlorad autonomi i betydelsen förmåga att hävda sitt självvärde. Tjänstepersonerna känner ett ökat tryck utifrån på att uppfylla vissa krav, framförallt ett politiskt tryck (ex. Göteborgs stads jämlikhetsarbete), men också från professionen i stort (museiämnet eller biblioteksvärlden) kring vilka ämnen som är viktiga och bör prioriteras och hur de bör gestaltas eller tematiseras. Nedan kommer några viktiga kategorier som utmålas som betydelsefulla i dessa förändringar; pedagogikens roll, nya vanor hos publik och besökare, och yrkesrollens förändring.

9.1 Pedagogikens roll

När relationer till publik, besök och brukare blir allt viktigare blir också pedagogikens roll viktigare. Detta syns bland annat i hur biblioteken anställer pedagoger, framförallt till barn och ungdomsavdelningar, till tjänster som tidigare gick till musei- eller biblioteksprofessionella. I museerna beskrivs pedagogernas roll som något som har gått från att först få betydelse när en utställning är klar, till att vara med från början när projekt planeras och innehållet utvecklats.

Jag tycker att både som pedagog, som när jag håller i visningar, och som pedagog på kontoret så har verksamheten ändrats ganska mycket, hur man pratar om publiken och hur man tänker att man ska möta den och vad behovet... vad som ska prioriteras (pedagog museer).

När jag började här så... dels sågs pedagogerna på ett annat sätt. Deras uppgift i museet var en helt annan än vad den är nu, då var man bara någon som kom in och utförde en göra och sen gick man hem. Man var inte en del av verksamheten.” (pedagog museer).

²¹ Många vill prata om hur minskade resurser påverkar deras arbete, vilket är en viktig fråga. Denna rubrik handlar mer om hur aspekter som relaterar till delaktighet som politiskt mål påverkar deras arbete.

Förändringen handlar om en ny roll för pedagogen och en ny syn på mötet med publiken. Även *kommunikationens* roll lyfts som en avgörande aspekt för en verksamhets framgång på nya sätt. Kommunikationschefen har en naturlig plats i förvaltningens ledningsgrupp i och med allmänhetens ökade krav på att information ska vara tillgänglig i flera format och alltid. Detta relaterar till nästa punkt.

9.2 Nya vanor hos besökare/publik

Respondenterna upplever att det finns nya förväntningar på möjligheter till att göra sin röst hörd eller på interaktion mellan publik och tjänstepersoner. Ny teknik, inte minst sociala medier, förändrar institutionens självreflexivitet då det minskar avståndet mellan publik och institution drastiskt. Man är tillgänglig på nya sätt och tvingas till högre medvetandegrad kring kritik, till exempel.

Om du läste en text på museet eller på hemsidan eller i tidningen så är det ett så långt steg att söka upp museets hemsida, hitta vem du ska kontakta och sen säga det du vill säga, jämfört med nu om vi skriver något tokigt i en Instagramtext så kan du bara kommentera (pedagog museer).

Detta leder till nästa punkt, som handlar om hur förvaltningens institutioner hanterar kommunikation, både internt och externt, och om yrkesutövandet hos tjänstepersonerna, som kommer sedan som punkt.

9.3 Yrkesrollens förändring

Förvaltningens institutioner består av medarbetare med starka professioner, som ofta känner en passion till kulturen. När detta begrepp omvandlas på grund av *förändrade relationer* till publik, besökare, och brukare uppstår kris. Som kulturprofessionell har man antingen känt sig tvungen att, eller velat, driva en utveckling mot att vända sig mer mot medborgarna, och minska avståndet i den relation jag illustrerade på sidan 8.

"Vem jobbar du för? Jobbar du för dig själv eller jobbar du för publiken? För var det mer... konservativ syn på museerna är det att man har en... person som gör en utställning och sen är det dennes utställning, det är den som får äran. Vi jobbar inte så länge." (tjänsteperson utställningar museer).

Förändringen i denna relation är beroende av att legitimiteten i att kunskapsmonopol, och därför en syn på att ha något som besökaren behöver men inte tvärtom, har minskat. Detta ses på många sätt som positivt. Museipersonal berättar om utställningsförfaranden där man tidigare berättade om en grupp eller en händelse som involverar nu levande personer utan att konsultera eller involvera dem, vilket inte längre känns bra eller legitimt. Det minskade avståndet till medborgarna kan också upplevas som illegitimt eller gå emot museets kärnvärden när deltagarnas motivation till att involveras i verksamheten inte delas av tjänstepersonen.

Förut, det var inte så att man kom med "ja, nu har vi vår sanning här vi ska berätta", utan man kanske tyckte, ja att det var fint att vara på museet och man tyckte att då vill man kanske framställa sitt bästa på det här... Nu kommer man in med en agenda, känns det som, och finns det då flera agendor i samma projekt så

kan det, det är inte helt lätt alltid, att tolka de agendorna och, jag tycker det är svårt ibland att hitta "det här står museet för i detta", och ska vi få stå för något? och vad är det allmänheten vill veta?" (tjänsteperson utställningar/samlingar).

Många upplever att institutionernas ökade vilja till, och politikens krav på öppenhet och tillgänglighet, har tvingat yrkesrollen att gå från expert till generalist.

Förr i tiden var synsättet att vi vet bäst, vi är specialister, vi är mest duktiga på det här. Vi ska lära om världen, nu ska vi visa för dem vad de behöver lära sig. I dag är det inte så, i dag kommer folk och frågar om saker de själva behöver och då är det kanske något helt annat än det vi har tänkt oss. Det är svårt att förutse, det är svårt att planera, det är svårt att hitta rätt (tjänsteperson HR)

Detta aktualiseras också för kulturstöd, och hur de fått anpassa sin verksamhet efter en föränderlig kulturvärld och en ökad press på att adoptera ett mer holistiskt kulturbegrepp än professionell kultur.

Vi har haft ord som "professionell" tidigare, vad betyder det? Det har traditionellt varit att då är man utbildad, men det finns också konstområden där det inte finns någon utbildning utan där det är en praktik som man utvecklas genom. Det är ganska många konstnärer och konstområden som inte kan leva på heltid på sitt utövande. Är man mindre professionell då? När blir man professionell? Vem bestämmer det? Det är ett jättekomplicerat begrepp. Det har vi försökt backa ut från för att inte... begränsa möjligheten att verka inom kulturlivet." (chef kulturstöd).

Bibliotekstjänstepersonerna pratar om hur deras yrkesutövande handlar mer och mer om att guida i rummet för att användaren ska blir självständig.

Det är mer att man ska lära sig att använda biblioteket själv och söka information och hur mer handledning, hur man använder olika databaser och resurser som biblioteket har. De som kommer är mer aktiva själva, att... och att man arbetar mer tillsammans att komma fram till rätt... eller det man vill ha."

Delaktighetsdiskursen kan därför vara del en styrning av medborgaren mot att mer och mer klara sig själv, vilket i sig är del av en övergripande norm som brukar kritiserats för att vilja fostra medborgare till att bli mindre beroende av staten då staten krymper sitt ansvar. Detta diskuteras av Lisa Engström i hennes avhandling om dansk och svensk bibliotekspolitik från 2019²².

Sammanfattningsvis handlar upplevda förändringar mycket om förändrade vanor och former för kulturutövande, vilket tvingat institutioner att anpassa sig, och kulturprofessionen att förändras. I och med tillgängligheten till information genom internet och våra smartphones/datorer kan inte längre kulturinstitutionerna hävda ett kunskapsmonopol. Det klassiska bildningsidealet och ett enhetligt kulturbegrepp har fått "flytta på sig" för ett pluralistiskt synsätt med erkännande om att vi lever med och i olika kulturer (Fornäs 2012; Nielsen 1996). Detta är bland annat synligt i

²² https://static-curis.ku.dk/portal/files/216972954/Ph.d._afhandling_2019_Engstrom.PDF (2019-10-14).

- Hur andra perspektiv än konstnärlig kvalitet får betydelse för utdelning av kulturstöd.
- Nya institutioner startas med delaktighet i sina grunduppdrag.
- Tydligare koppling mellan stadens sociala hållbarhet och kultur.
- Pedagogers ökade betydelse och ökat fokus på publikarbete.
- Breddat kulturbegrepp och ifrågasättande av tidigare normsystem så som beställarroll eller fokus på processer istället för produkter.
- Känsla av oförmåga att hänga med eller avgöra om nya kulturformer kan vara värda stöd.

Detta förändrar inte

- Pengaflöden – stadens kulturbudget går främst till de etablerade institutionerna (Lindsköld 2013). Dock har det effekt på institutionernas interna arbete och på deras innehåll.
- Att kulturpolitik handlar om det icke-kommersiella och om det professionella (ej fritid- el amatörverksamhet).

Detta kan ge upphov till både möjligheter och känslor av att något gått förlorat eller hotat. Ett viktigt värde som upplevs i gungning är kvalitet, vilket diskuteras nedan.

10 Vad innebär delaktighet som kulturpolitiskt mål för begreppet kvalitet?

Det här avsnittet handlar om förhandlingen mellan begreppet kvalitet och delaktighet när det senare blir ett viktigt kulturpolitiska mål. Nedan kommer jag gå igenom min analys av hur kvalitet förstås och görs meningsfullt inom Göteborgs stads kulturförvaltningen. Jag kommer börja med en deskriptiv analys för att sedan avsluta med en diskussion kring vad detta kan innebära för Göteborgs stads kulturpolitik.

I mina intervjuer nämns ordet ”kvalitet” ganska sällan. Betyder det att det inte är viktigt? Nej, tjänstepersoner på förvaltningen pratar fortfarande om vad som är bra, dåligt, lågt, högt, komplext eller ytligt, fel eller rätt. Oftast pratar man om kvalitet i yrkesutövningen. Detta har jag valt att kategorisera som *professionalitet*. Denna aspekt av kvalitet kommer behandlas i nästa kapitel.

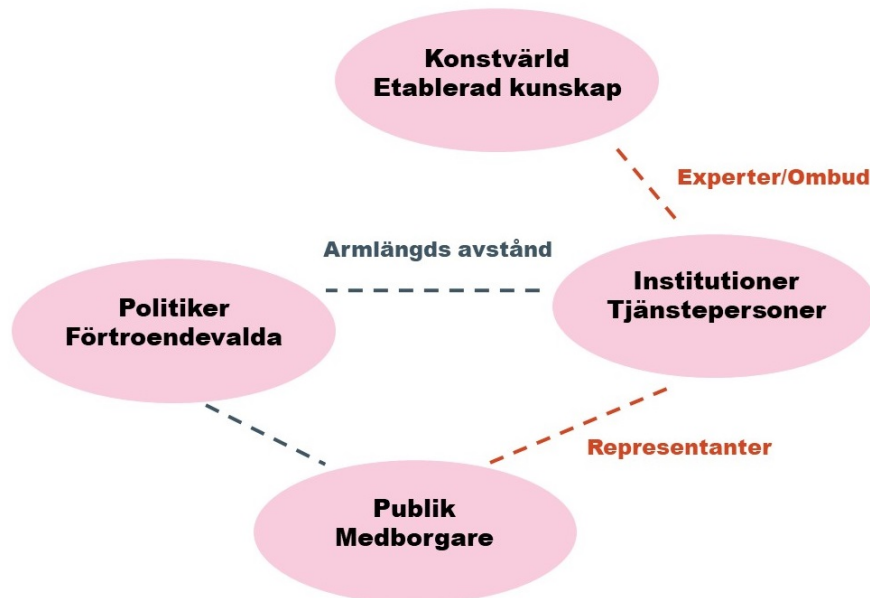
Kvalitet diskuteras av tjänstepersoner på förvaltningen på olika sätt, men relaterar framför allt till innehållet som erbjuds av institutionerna, eller de avgörandena kring kvalitet som tjänstepersoner gör. Det handlar inte bara om estetik och form, utan om en idé eller samhällsaktualitet. Kvalitet relaterar till något sinnligt, stimulerande, eller drabbande. Att visa komplexitet är kvalitativt. Mångfald, variation, bredd i utbud och uttryck, även konstnärlig nivå, benämns i relation till kvalitet. Detta förstås ges av representation – något som förvaltningen ses som i avsaknad av. Därför talar tjänstepersoner om ärlighet och ansvar; att inte låtsas vara för alla utan erkänna att man har ett specifikt perspektiv. Att ha varierad publik och låga trösklar kan ses om en kvalitativ aspekt – ett tecken på att institutionen gör något bra. Kunskap, sanning, och att hålla allmänhetens behov högt åberopas som kvalitet. Begreppet *proveniens* dök upp i relation till samlingar och handlar om hur insamlade föremål bör ha en historia kopplad till sig. Kvalitet förstås också som något som är i förändring varför man som tjänsteperson behöver en förmåga att hänga med.

Om institutionen arbetar med konstnärer uttrycker tjänstepersoner kvalitativa egenskaper som publikkontakt, hantverksskicklighet, att ha en ambition att vara professionell. Att man har relevans för bred publik och att man gör något som håller över tid.

Men hur gör en institution kvalitet? Här hittade jag två olika synsätt som kontrasterar med varandra. Det första synsättet är att institutionen kan erbjuda kvalitativt innehåll genom en tydlig uppdelning av verksamheten med olika ansvar. Detta kallar jag *särartsorganisationen*. Det andra synsättet handlar om att institutionen, genom tätt samarbete mellan olika delar av verksamheten där man delar kunskap, bäst når kvalitet. Detta kallar jag den *integrerade organisationen*. I denna rapport argumenterar jag för den senare typen av organisation, inte bara på avdelnings- eller enhetsnivå, utan på förvaltningsnivå. Förvaltningen har mycket att lära av den kunskap, erfarenheter och perspektiv som finns i de olika delarna av organisationen, även delar som HR och kommunikation.

10.1 Var görs kvalitet, av vem?

För att förstå de olika positioner som diskussionerna om kvalitet rör sig i vill jag återvända till den lokala, kulturpolitiska aktörskartan som visar på olika relationer i kulturpolitiken.

I dessa relationer finns några antaganden som ses som självklara med hänsyn till kvalitet.

- Kvalitet **görs** av konstnären/konstvärlden.
- Kvalitet (ibland) **avgörs (känns)** av institutioner/tjänsteperson, främst de som står i kontakt med konstvärlden. Här säkrar institutionerna legitimitet genom armlängds avstånd: Göteborgs konst anlitar konstkonsulenter som köper in konst, Kulturstöd pratar om att anlita expertgrupper. Ibland är det tjänstepersoner som ska avgöra, då har de själva erfarenhet av kulturproduktion.
- Kvalitet **i institutionerna** handlar om gott yrkesförfarande, professionalitet – vilket behandlas i nästa kapitel. Tydligt är *kopplingen mellan kvalitet och kunskap*.
- Kvalitet **drabbar** publiken/medborgarna.
- Kvalitet ska **åtnjuta respekt/betydelse** av politiker, genom att hålla armlängds avstånd både till institutionerna och konstvärld (genom institutionerna). Om det finns relationer mellan politikvärlden och konstvärlden anses dessa illegitima.

Dock används också ett annat kvalitetsbegrepp som relaterar till verksamheternas relevans. Där ses delaktighet som instrumentellt för att kunna uppnå den typen av kvalitet.

10.2 Normer i kulturpolitiska relationer

I min analys framkommer fem normer som relaterar till dessa relationer på lite olika sätt; upplysningsnormen, existensnormen, konformismnormen, autonomi-normen och delaktighetsnormen. Inga av dessa är okända inom kulturpolitik-forskning, utan etablerade av exempelvis Kaare Nielsen (2003), Skot-Hansen (2005) och Sørensen (2018). Om min analys skiljde sig från etablerad kunskap

skulle det antyda att Göteborgs stad bedriver en radikalt annorlunda kulturpolitik än den typ som bedrivs i övriga landet och i Norden (även England). Vad jag dock ser är att vissa av dessa sätt att förstå vad kultur är och hur det ska göras utmanas inifrån - eller? Detta kommer jag diskutera mer i slutet på kapitlet.

10.2.1 Upplysningsnormen

Upplysningsnormen handlar om vad institutioner (och konstvärld genom institutioner) ska ge till publik/medborgare. Institutionerna hämtar mycket av sin legitimitet i den *kunskap* de kan erbjuda. Nedan är ett citat av en tjänsteperson:

För min del är vårt uppdrag också folkbildande, vilket innebär att vi vill ge besökare en upplevelse av något de inte ens kunde föreställa sig att de ville ha. Att det är inte att svara på ett behov som de har identifierat utan det är att ge dem något utöver något... ah, det här, kunde det också finnas?

Denna norm utmanas eller snarare kompletteras av en förståelse att publik/medborgarna har viktig kunskap att ge till institutioner. Detta är del av *delaktighetsnormen*. I denna diskurs kan alltså kvalitet vara något som skapas av publiken/medborgarna. Vad som aldrig ifrågasätts är relationen mellan kvalitet och kunskap, men typen av kunskap som kan bidra till kvalitet har förändrats.

Vad är design för dem? Är det speldesign eller är det ting som verkligen händer i deras vardag? Kanske mer det än att de tänker på möbler hemma och ting som kanske mer vuxna grupper tänker på är design och därför blir det också viktigt att detta med delaktighet handlar också om att förstå designbegreppet i dag.

Delaktighetsnormen legitimeras genom en förståelse av en snabbt föränderlig värld där institutioner behöver kunskap från medborgarna för att kunna komplettera en etablerad kunskap kring begrepp såsom dans, design, samtidsfrågor och historia.

Existensnormen handlar i första hand om relationen mellan institutioner och konstvärld. Många tjänstepersoner ser kärnvärdet med deras arbetsplatser som att skapa goda förutsättningar för konsten att finnas till. En slags välfärd för konsten. Även denna norm utmanas av delaktighet när relationen mellan publik och institutioner förändras. Detta kan ta sig uttryck i en önskan att medborgarna kan ge institutionen legitimitet genom besökssiffror eller att omtalas, diskuteras, eller genom att medborgare använder sig av institutionen som en resurs. Samtalet mellan tre pedagoger kan illustrera hur detta tar sig uttryck i en fråga om existensberättigande.

Pedagog 1: Ja, men hur förhåller man sig till att ha en institution som egentligen i sitt utbud är så smal representationsmässigt? Och i sin historia är så exkluderande och samtidigt försöker vara demokratisk. Det är svårt.

Pedagog 2: Om man nu ska säga ”ni behöver kultur”. Det är också en konstig sak att säga...

Pedagog 1: Ja, hur mycket intresserar vi oss för konsthistoria från andra delar världen? Noll procent. Det är inte som att vi går någon slags fortbildning, men vi tycker att andra ska gå fortbildning i det som är vår historia eller vår kultur. Det är också ganska ojämnt redan i det. Eller ”ni behöver vår kultur”...

Pedagog 3: det känns som att grundproblemet är ett ganska svartvitt... jag finns inte där, varför ska jag dit? Det är det vi möts av.

Pedagog 1: Men jag kan också känna att har man ett så trångt perspektiv, då får man gå och självdö. För det kommer inte att hålla i en värld som är som världen är i dag. Då kommer man bara försvinna. Det kommer inte att hålla, tänker jag.

Här är alltså existensnormen omvänd; om man inte kan erbjuda en bred relevans, riskerar institutionen att 'självdö'. Vem man är till för mest eller vad som är ens kärnuppdrag är inte alltid självklart. En institution kan bolla med många mål samtidigt; att ge konst/kulturopplevelse, att bidra till folkbildning, och att stödja det lokala konstlivet.

Konformismnormen ser jag främst i relationen politiker till medborgare, i uttryck kring konstens sociala effekter (jmf Ekholm och Lindström Sol, 2019). Denna norm uttrycks i vad man riskerar om man inte når jämlikhetsmålet – att alla kan ta del av stadens konst och kulturutbud, gärna i relation till barn och unga.

Vi riskerar väldigt mycket (om vi inte ger unga kultur), vi riskerar att vi tappar de barnen som kanske så småningom kan hamna i destruktiva miljöer, missbruk eller gängkriminalitet eller... våld (Ledamot i kulturnämnden).

Detta är inget nytt - kulturpolitiken har alltid uttryckt idéer om att skapa goda medborgare. Även idag finns en stark förståelse att vi blir demokratiska subjekt genom att möta konst/kultur. Detta är vad som ofta förstås som kulturpolitikens instrumentella logik - en slags idé om välfärd genom/med konsten. Konformismnormen handlar också om relationen politiker till institutioner genom styrning – inte av innehållet – men av övergripande demokratiska värderingar.

*Autonomi*normen handlar om relationen mellan politiker och konstvärld där man har armlängdsavstånd genom institutionerna, men också till institutioner genom att inte styra över innehåll. Alla dessa normer påverkar idéer om relationer mellan kvalitet och delaktighet. I mitt material ser jag tre sådana idéer: *kvalitet utan delaktighet, kvalitet genom delaktighet, och kvalitet som delaktighet*. Den första och den sista positionen kan ses som extrempositioner, men görs nödvändiga i relation till olika publikert/målgrupper eller (upplevda) kärnuppdrag. De flesta försöker *kombinera* dessa fokus.

10.3 Kvalitet utan delaktighet

Förståelsen av att kvalitet är något som inte gynnas av delaktighet, eller till och med att delaktighet står i motsats till kvalitet kan till exempel synas i materialet när respondenter mött åsikter från kollegor eller chefer att de personer man jobbat med i delaktighetsprojekt egentligen inte borde ha inflytande på verksamhetens innehåll. Upplysningsnormen relaterar till hur de professionella vill behålla ett visst kunskapsmonopol för att ge besökare/brukare en upplevelse eller kunskap de inte visste att de behövde. Har man stark existensnorm mot fältet oroar man sig som professionell för att delaktigheten inskränker på fältaktörernas, oftast konstnärernas, tolkningsföreträde. Autonominormen kan visa sig i misstänksamhet mot instrumentella, politiska mål med kulturen, även om man har en stark tro på kulturens betydelse både i samhället och i individers liv. Föreställningen om kvalitet utan delaktighet handlar om att skydda värden man länge tagit för givet.

(...) att jag också tycker, att museet måste också få stå för något, att vi har en övergripande historia kanske som vi vill berätta, man kanske inte bara kan göra den där från ett håll-historien,

utan man kanske visar ett rimligt perspektiv eller så. Men det är inte alltid man vill det, utan då ska det vara det egna perspektivet då, men jag tycker museum, om man nu är på ett museum så tycker jag ändå att det ska finnas någon slags bakgrund och någon slags som, inte att vi står för den stora sanningen, men att det ändå finns någon slags, liksom basic fakta, eller, men det får man inte ha nuförtiden, nästan, det ska det ska ju inte vara fakta, det finns ingen fakta.

Här framkommer oro och låg tillit till lekmän/medborgares förmåga att urskilja/skapa kvalitet, där kvalitet ses som relaterat till kunskap. Medborgaren ses också som oförmögen att gå bortom det slentrianmässiga, det som är allmänt känt, det som är ytligt eller klichéartat.

I denna position blir delaktighetsnormen ett hot mot status quo och ses som något som 'skuffar undan' bildnings/konstperspektivet. I materialet finns också en oro för att den professions/produkttillvända positionen 'skuffar undan' delaktighetsnormen.

10.4 Kvalitet genom delaktighet

Förståelsen av att *kvalitet kan skapas genom delaktighet* är den allra vanligaste i förvaltningen. Dock kan man vara antingen produktorienterad (genom delaktighet kan vi skapa bättre innehåll i våra institutioner, såsom utställningar eller samlingar) eller processororienterad. Denna sista position är ganska ovanlig, och överlappar något med förståelsen av delaktighet som mål/kvalitet som delaktighet. Som exempel kan man nämna institutioner som strävar efter en rådgivande roll både till civilsamhälle/medborgare och konst/kulturvärld och där kvalitén i processen och produkten har samma betydelse.

Jag vill fånga upp konstnärliga initiativ från platsen. Låt dem sätta agendan. Det är ok om resultaten inte alltid är superbra eller om bara två av fem är det. Kvalité är något vi måste definiera om gång på gång. Vi måste tänka nytt. Ibland är det resultat, ibland process, delaktighet, förändrade attityder (tjänsteperson Fri konst och kultur).

Vad som skiljer dessa åt är ofta graden av tillit till publiken/medborgarna som man försöker vara delaktiga med. Processororienterade delaktighetsprojekt karaktäriseras av en högre grad av tillit och därmed mindre kontroll över processen än produktorienterade projekt. Vad som skiljer dessa är alltså en förståelse av en mer strikt uppdelning mellan producent/konsument av kultur, eller en förståelse av kultur som skapad i samverkan.

I denna position aktualiseras institutionernas vilja att inte bara erbjuda kunskap och upplevelser utan också möjligheterna att fånga upp kunskap som ligger utanför deras experthorisont. Detta kan handla om förståelser kring vad som är viktigt för en viss målgrupp – exempelvis barn och unga – eller bredare frågor, så som vad kultur är idag? Denna position handlar alltså om delaktighetens möjlighet att erbjuda relevans och möjlighet att utöva sitt demokratiska uppdrag i en relation med publik/medborgare. Institutioner vill vara angelägna, och sättet att vara angelägen på blir i dialog med medborgarna. Delaktighet kan vara både ett mål i sig och ett medel för institutionens överlevnad i ett förändrat samhälle.

I mitt eget jobb... dels finns en delaktighet i att folk ser det man gör i databasen och hör av sig. Det händer ändå då och då att folk hittar saker som kanske är fel och det uppmuntrar vi för att

det är jättesvårt att... hitta alla de felen själv. Det kan vara att man bara råkat göra fel eller att informationen vi har är fel. Det är jättebra att få det... att någon orkar kontakta oss.

Denna position aktualiseras i form av relationer och bygger på en förståelse av mångfald i uttryck och föremål som värdefullt. Resultatet blir ofta vidgade begrepp eller förskjutningar i begrepp såsom kultur, kvalitet, plats, det kreativa subjektet och professionen. Ett exempel på är hur museitjänsteperson inte längre ser det som legitimt eller önskvärt att göra utställningar *om* en grupp i samhället. Att göra *med* exempelvis en marginaliserad grupp har blivit självklart. Att gå på utställningar som gör *om* ger känslor av olust.

Denna position kan därför ge känslor av gränsöverskridande som kan vara förvirrande och energikrävande. Frågor som ofta uppstår i sådana projekt är; när i processen bör man integrera delaktighet? Hur mycket inflytande kan vi tillåta? Vi är tränade att veta om produkten blev bra, men hur vet vi om delaktigheten blev bra? Det kan också upplevas som en stor risk när emotioner är inblandade i känsliga utställningar. Tjänstepersoner oroar sig alltså för *kvalitet i delaktighet* och uttrycker att de saknar kompetens för att kunna avgöra detta. Bland annat ses detta att göra med tjänstepersoners homogenitet. Man uttrycker också en oro för att 'kolonisera' eller 'lugna' befolkningen med konst 'utifrån' utan att ge dem vad de har rätt till.

Det vi vill är att personerna som inte intresserar sig för museet ska bli som den publik som redan intresserar sig för museet snarare än att vi ska förändras så mycket. Det tänker jag är en slags dold... riktning en gärna dras mot.

Det kan upplevas stigmatiserande – att institutioner väljer att jobba med en viss grupp eller ett visst område för att de utpekas som ”problem” eller ”utsatta”. Även de som arbetar med en stark delaktighetsnorm tar upp frågor kring styrning. Är inte delaktighet en instrumentalisering av kulturen?

Tjänstepersoner uttrycker att denna typ av ambition kräver en stor dos känsla, mod och förmåga till kommunikation. De efterfrågar möjligheter till utvärdering, analys och kompetensutveckling i sina arbeten.

10.5 Kvalitet som delaktighet

Denna position är också ovanlig och handlar om institutioner som ser att kvalitet handlar om processen i att skapa relation med sin publik/brukare/medborgare, och att kvalitet i produkten som samskapas endast får den betydelse det ges av deltagaren. Denna position utmärks av en hög tillit till brukarens/medborgarens förmåga att bidra till kvalitet på det sätt som begreppet är relevant för dem; subjektiv kvalitet.

Jag tror att vi är väldigt bra på att se de unga som väl arrangerar här som experter på sina saker och jag känner att vi lägger väldigt mycket av vår... så känner jag i alla fall, väldigt mycket av vår... tro och litar väldigt mycket på att du vet vad du snackar om. Du vet vad den här målgruppen som du försöker få till ditt arrangemang, du vet vilka kanaler, du vet hur en sådan kväll ska se ut och byggas upp. Sen sitter vi på resurserna och får ibland köra en liten reality check.

Detta blir ofta tydligt i relation till barn och unga. När förvaltningen är involverade i konstnärliga produktioner *för* barn/unga, särskilt om de ska säljas genom

biljetter, blir ”objektiv” kvalitet ett viktigt värde. När det handlar om processer/produktioner av och med unga riskerar ett för stort fokus på kvalitet avskräcka kulturovana unga och har därför inget värde. Detta kombinerar alltså ett fokus på sänkta trösklar/tillgänglighet och ett fokus på att stärka marginaliserade grupper i samhället.

Det finns alltså ingen position som kan benämnas ’delaktighet utan kvalitet’. Kvalitet får den betydelse det ges av det deltagande subjektet, och har betydelse i den process som delaktighet förstås kräva.

10.6 Diskussion

Inom kulturförvaltningen i Göteborgs stad är begreppet kvalitet i förhandling med andra värden. Dessa värden är sociala. När delaktighet kommer in som norm i kulturpolitiken ”ruckas” andra normer kring vad kultur är och kan vara, vad en kulturinstitution är och bör göra, vad en kulturkonsument/producent är, och till och med vad demokrati är, och hur det bör göras. Precis som kvalitetsbegreppet alltid har varit svårdefinierat är även delaktighet flytande. Precis som Jancovic (2015) menar måste båda begreppen definieras i varje tillfälle, projekt och organisation, när det ska få betydelse, hur, och varför. Att vara öppen för misslyckanden kan göra organisationen öppen för förbättring och möjliggöra en läroprocess som är lokal, person- och platsspecifik.

I min analys har jag inte tagit upp ekonomiska värden. Dessa värden dyker framförallt upp i diskussioner kring minskade anslag och en oro för att de resurser man behöver för att skapa delaktighet som värde inte räcker till.

Även om delaktighetsnormen är betydelsefull i förvaltningen existerar andra, lika betydelsefulla normer som antingen hanteras genom att delaktighet blir något en viss del av särartsorganisationen hanterar, såsom pedagoger, varför kärnverksamheten arbetar med ett kvalitetsbegrepp som utesluter andra än konstexperter/konstnärer. Studien pekar på simultana processer av samexisterande och kontrasterande normer som används både för att försvara status quo och för att förändra den, i en och samma institution.

Det är viktigt att en organisation som Kulturförvaltningen frågar sig vilket värde kvalitet bör ha i deras verksamheter för att inte tappa bort konstnärliga värden. På samma sätt är det värt, likt Carpentier (2011), att fråga sig vad konsekvensen av en förståelse att endast professionella kan producera kvalitet blir i en demokrati?

Till sist blir det tydligt att kvalitet är nödvändigtvis inte alltid det värde man söker men att kvalitet alltid har att göra med värde.

11 Delaktighet som kulturpolitiskt mål - vad innebär det för professionen?

Det här avsnittet handlar om förhållandet mellan begreppen delaktighet och profession när det första blir ett viktigt kulturpolitiskt mål.

Inspirerad av samhällsvetaren Hanna Sjögren's (2017) diskussion kring lärare på högskolan och deras obekväma upplevelse av att undervisa om klimatfrågan, kommer jag också prata om *balansakter* som ett begrepp för att bland annat fånga in hur tjänstepersonerna på förvaltningen kan vara i processer som formar dem privat och professionellt. Detta handlar också om hur samhällsförändringar kräver en förändrad professionell roll. Som tjänstepersoner i en offentlig kulturinstitution handlar detta mycket om att balansera mellan gamla och nya värden och utövning av sitt yrke.

11.1 Professionalism och delaktighet i kulturförvaltningen

Förändringen i relationen mellan institutioner/tjänstepersoner och publik/medborgare handlar, som jag tidigare skrivit om, framförallt om två saker; 1. demokratiseringen av kunskap och information genom teknisk förändring vilket gjort att kulturinstitutioner har tappat sitt kunskapsmonopol. Befolkningen kan vara lika eller mer kunniga om vissa frågor som institutioner vill engagera sig i. 2. En förändrad befolkningsstruktur gör att nya kulturformer och –uttryck uppkommer som traditionella kulturinstitutioner har svårt att kartlägga och ta sig till. Detta innebär att publiken/medborgarna inte längre känner att institutionerna har relevans för dem.

Dessa förändringar får konsekvenser för kulturprofessioners utövande av sitt yrke. Samhällen förändras, och institutioner kan känna sig tvingade att hänga med, eller villigt se sig själva som del i förändringen. Vilka värden krockar och vilka går hand i hand med en föränderlig värld? Viktiga ord som dyker upp i intervjuerna när vi pratat om yrkesutövande och profession är ta ansvar, kunna omfamna förändringar, kunskapsinhämtning och kunskapsöverföring, samordning och stöttning. Kulturinstitutioner ses som viktiga i ett samhällsperspektiv där sammanhållning hålls högt.

Professionalism och kvalitet hör samman, i formen av kvalitet i yrkesutövningen. Få instanser i förvaltningen handlar om att bedöma konstnärlig kvalitet direkt - det görs istället genom ytterligare en armlängds avstånds-instans. Exempel är Göteborgs konst där tjänstepersonen inte ansvarar för inköpen till samlingen utan ger detta uppdrag till konststrådgivare. Även Kulturstöd har börjat utreda möjligheter att lägga ut vissa beslut om stöd till rådgivande instanser. Frilagret hanterar relationerna mellan publik/medborgare genom att anställa representanter för sin målgrupp och har nått en slags hybridform av armlängds avstånds-instans som syftar till att hålla dialog och kontakt nära för att kunna låta målgruppen influera innehåll och verksamhet. Syftet med dessa mellanhänder i mellanhänderna är att ge legitimitet. Yrkesutövning inom förvaltningen handlar alltså ofta om att vara en mellanhand mellan konst/kultur/kunskap och medborgare/publik. Detta kräver en rad balansakter som relaterar till vissa

normer; förtroendets och relationens balansakt, samt balansakter mellan det nya och det kända.

11.2 Förtroendets balansakt

Denna relation tar ibland formen av den slags övertalningsmanöver som jag liknade vid en förförelse i avsnittet om vad delaktighet är i kulturförvaltningen. Detta är del i folkbildningsnormen i professionsutövandet. Detta ger ofta en balansakt mellan det förutgivna och det som finns i samlingarna/de institutionella rummen. Dialogen syftar till att förhandla med medborgare, men också utmana i något som tar form av en ”förförelse” - att övertyga att expertsynen på konst/kultur är givande i situationer och för människor som inte omedelbart ser/kan föreställa sig värdet. En slags förhandling mellan intressen och potentiella intressen. Man kan ofta hänvisa till att det finns andra som gillat det man försöker övertyga besökaren/brukaren om att de ännu inte vet att de kommer gilla.

Som metod är det också fint att emellanåt få använda sig av, vad ska man säga, de modiga arbetsplatserna som ett gott exempel när man kanske vill stärka en arbetsplats som kanske inte har så mycket kurage i vilken typ av konst de vill ha för att de är så rädda för sina klienter (Tjänsteperson Göteborg Konst).

I grunden handlar den här normen om att säkra konstens/litteraturens plats i samhället, och relaterar därför i den tidigare beskrivna existensnormen. Denna norm reglerar relationen mellan konstvärld och tjänstepersoner/institutioner och har autonomi som logik. Detta rum mellan att ha ett bestämmandemandat och vara en ren serviceprodukt bygger på en medborgare som utövar mod – har tillit till professionen, men också en kunskapsöverföring från båda delarna. Kunskapen om medborgaren/brukaren tillåter den professionella att utöva flexibilitet och anpassa sin ”förförelse” efter person/sammanhang för att inte missbruka tilliten. Därför handlar det om en *balansakt mellan värden och gränser för förtroende* mellan expertkunskap och lekmanexpertis som kan likna en riskhantering. Detta utdrag är från en gruppintervju med tjänstepersoner på Göteborg konst om att möta personer som beställt hängningar av konst:

M: Även om vi möter någon som säger ”gör vad ni vill” så får det inte bli så här, gör vad ni vill och sen stänger dörren för då vet vi att vi kommer att få tillbaka det på ett eller annat sätt ändå. Gärna någon som möter upp oss, wow, ni kan er grej, men vi vill också prata för det blir ofta den bästa metoden, upplever jag i alla fall.

A: Ja, precis. För de är experter på... de vi träffar kan saker om arbetsplatsen som inte vi kan (Tjänstepersoner Göteborg Konst).

Denna balansakt uttrycks göra yrkesutövandet spännande. Man önskar inte en relation där man har total makt att bestämma som tjänstepersoner. Även om den typen av yrkesutövning utan delaktighet (förhandling/förförelse) skulle spara tid och energi ses det som långt ifrån idealt. Man önskar sig ett nyfiket och öppet möte som balanserar mellan motstånd och medgivande och tillåter kunskapsöverföring. Det motsatta skulle likna apati.

Denna typ av attityd skulle också kunna finnas internt i förvaltningen. Professionen handlar då om att sprida och uppmuntra kunskapsöverföring mellan sektorer och avdelningar/enheter.

11.3 Relationens balansakt

Som inledningen tryckte på handlar delaktighet om relationsskapande praktiker. Detta kan handla om relationer mellan tjänstepersoner och publik/medborgare, konstvärld, och politiker. Detta ger tjänstepersonerna på kulturinstitutionerna en form av yrkesutövande som aktualiserar gränsen mellan "privatkroppen" och "professionskroppen". Bibliotekarierna på Dynamo vittnar om svåra situationer när de unga utvecklar en tillit till dem och berättar om svåra, personliga problem. Såna samtal upplevs som svåra att lämna på jobbet utan "följer med hem". Andra hanterar relationen till konstnärer där man har makt att påverka inkomst och levebröd.

Vi försöker vara så korrekta som möjligt i kontakterna. Det är många artister... utan att vara... man måste kunna avvisa också på ett korrekt sätt, att det här kanske... du är välkommen tillbaka, kanske nästa år, men just nu passar inte detta in i vårt utbud (Tjänsteperson Speldags).

Här tjänar ofta en föreställning om allmänhetens eller medborgarnas bästa som grund för urval och beslut, vilket blir del i en kvalitetsförståelse.

Balansakter sker också mellan förvaltningens ledning och sina anställda, i relation till organisationens förändringsbehov och den professionella identiteten. Förvaltningen har ibland svårt att behålla medarbetare på grund av skiftningar i behov av specialistkunskaper och konkurrens från privat näringsliv. Kompetensförsörjning är också kopplat till bemötande, hur man speglar befolkningsstrukturen. Känner besökare igen sig i dem som jobbar i våra institutioner? Är en fråga jag fick av en respondent.

Ibland när jag har träffat gymnasieelever eller någon gång SFI-grupper så har jag kunnat säga att jag kom hit som flykting. Då får man en helt annan typ av uppmärksamhet för att jag också säger, jag står här nu och jobbar på museum och gör det här och mina föräldrar kom därifrån när jag var ett år. Helt plötsligt har du ett helt annat möte, som jag kan ha med dem, den gruppen och sådana saker tror jag är värdefulla för du får de här förebilderna eller du bara ser att det är möjligt.

Denna balansakt blottar relationen mellan den privata och professionella kroppen och kan både ge obehag och bli en möjlighet till spännande, öppna möten.

11.4 Balansakter mellan det nya och det kända

När samhällen förändras uppstår nya kulturformer och kulturuttryck som i sig ruckar på begrepp som "professionell konstnär" och "kvalitet" och även vad en kulturinstitution ska ha för samhällsroll. Biblioteket, precis som i Kann-Rasmussen's (2016) studie, ser på dessa förändringar som naturliga och del i professionsrollen.

Vi har fått en ny bibliotekslag och i den har vi fått andra uppdrag. För att kunna... möta de uppdragen så behövs andra kompetenser inom biblioteksvärlden och då har man tittat på lite olika... man har identifierat olika områden där man behöver föra till kunskap och kompetens och pedagogik... pedagogisk kompetens är ett, men sen finns det även inom vår informationsavdelning har vi tillfört kompetens och även inom data och it har det

identifierats att man behöver tillföra kompetens för att kunna utföra det uppdrag som biblioteket har i lagen (Bibliotekarie 1).

Bibliotekarierna ger uttryck för att professionen och institutionen just handlar om att möta förändring.

Biblioteket är en spegling av samhället i stort och samhället har förändrats och hur... samhället har tagit hand om... människors behov har också varierat under årtiondena (Bibliotekarie 2).

Kulturstöd är en av de enheter inom förvaltningen som har som professionsutövning att förstå fluktueringar i kulturvärlden och plocka upp dem. Dessa fluktueringar blottar ibland kompetensbrister som relaterar en brist på representation av erfarenheter.

Vi skulle behöva en icke-traditionell profilering. Det kan vara allt från genrer som jag tänker på... hela den som slarvigt kallas för den urbana dansen eller hip hop, för den delen, att där finns det en organisering som sker på ett helt annat sätt än vad man gör annars inom musiken eller annars inom dansen, som ofta är lokalt förankrad, där vi har haft väldigt dålig insyn... (tjänsteperson kulturstöd).

En ofta uttryckt professionsförändring är att man behöver gå från expert till kulturgeneralist. Här existerar också existensdiskursen – man är till för att konsten ska kunna leva, med fokus på utövning (konst är vad konstnärer gör och man stöttar inte främst konstnärliga verk utan konstnärliga processer). Kulturstödet ska fungera demokratiskt på så sätt att en mångfald av uttryck och utövare ska kunna få stöd och tillgängligheten till kultur ska öka. Då är kunskap i form av kartläggningar och utvärderingar nödvändiga, men detta saknas i stort möjligheter för i skrivande stund. I detta uttrycks också autonominormen som en ovilja att styra konsten/kulturen, men att kämpa med hur stöd utan styrning egentligen är möjlig:

Vi säger inte att alla måste göra för barn och unga, till exempel. Däremot ser vi att det är prioriterat och därför ser vi gärna... blir vi glada när det kommer in sådana ansökningar, kan man säga (...) Det är det uppdrag vi har. Så är det, var går gränsen? Hur mycket kan vi vara det utan att... göra... utan att kompromettera vårt kärnuppdrag? (Tjänsteperson kulturstöd).

Balansakten blir mellan styrning och autonomi, eller demokrati/jämlik tillgång och frihet/autonomi där styrningen syftar till att nå mångfald och att säkra jämlik tillgång. Att kunna utvärdera sin yrkesutövning och våga prata om det som gick fel blir också en viktig del av professionens kunskapsinhämtning.

Frilagret står för en yrkesutövning som handlar om att samordna, stötta och förverkliga andras idéer. Arbetet utformas efter varje ungs individs behov och kunskap och blir därför svårt att standardiseras. Tidigare beskrev jag hur både Frilagret och Dynamo som arbetar med ungas delaktighet ifrågasätter vissa normer; kring rummet, det unga subjektet, kultureventet, värde och kvalitet, och vuxenrollen (yrkesutövningen). Balansakten i dessa verksamheter blir mellan en typisk professionell vuxenroll och den stöttande rollen:

E: det känns som att vi gör lite på ett annat sätt än vad en är van att göra i samhället och vad som är traditionen inom ung kulturverksamhet, men hela tiden blir det ändå som att de vanorna och normerna för hur det

brukar fungera i samhället återspeglas här riskerar att återupprepas, fast vi har sagt att nu gör vi på ett annat sätt.

Sofia: Har ni några strategier för det? Hur faller man inte in i de här gamla vanorna?

A: Vi ständigt påminner varandra om att inte göra det... och förlåter oss själva för att vi gör det ibland.

Detta sätt att ifrågasätta normer kan få falla tillbaka för att kunna nå målet om att sänka trösklarna, där samverkan med organisationer för exempelvis unga med funktionsvariationer eller nya unga svenskar. På så sätt strävar verksamheten efter att nå jämlikhet i tillgång och att stärka en marginaliserad grupp i staden, samtidigt som de strävar efter empowerment till unga. Även i denna verksamhet kämpar man med balansakter, och måste kunna ha kunskap om ungas behov och förståelse av platsen för att kunna uppfylla sina mål.

11.5 Diskussion

Hur kan vi ha ett samhälle där man kan stå stadigt fast det blåser? (Tjänsteperson museer).

Precis som kvalitetsbegreppet är expert/professionbegreppet i förhandling med andra värden. Förändringarna har sociala, politiska och teknologiska orsaker. Delaktighet ses kunna bidra till kunskap och kvalitet i institutioner på tre sätt: det legitimerar beslut, gör beslut öppna för granskning, och etablerar tillit mellan experter och lekmän genom större förståelse för perspektiv, kunskap, och angelägenheter (Sismondo 2010).

Delaktighet gör professionsutövningen obekvämt för att den överträder gränser mellan privat och arbete och för att den utmanar föreställningen om den invanda, kända typen av expert-yrkesutövande.

Tjänstepersoner i förvaltningen kämpar med balansakter då kulturfrågornas kunskapsmässiga komplexitet tycks kräva en expert/professionell kropp, men detta subjekt tycks inte passa ihop med den ”privata kroppen”. Vem man är som privatperson har kopplingar till professionspraktiken (man är vit medelklass som bor i Majorna) och det påverkar möjligheterna till kvalité som mångfald och olika, relevanta perspektiv på det innehåll man är del att skapa i kulturinstitutionerna. Kunskap och subjektet, bäraren av kunskap, bör vara åtskilda, och ifrågasättande av den ordningen blir alltför politiskt. Samtidigt är den rådande ordningen ohållbar och icke-legitim (Sjögren 2017).

Vad kan man göra som kulturinstitution? En ny typ av professionsövning kan bara ske i en miljö som uppmuntrar det. I nästa avsnitt, som kommer utgöra den avslutande diskussionen, kommer jag diskutera frågan dels utifrån min egen forskning i detta projekt, men också utifrån de forskningsexempel som nämns i forskningsöversikten till denna rapport (Lindström Sol 2020b)²³.

²³ Dessa exempel diskuteras bl.a. Under rubrikerna “Hur gör man delaktighet på andra platser?” Och “Hur hanterar man sin maktposition?”

12 Avslutande diskussion: hur gör man delaktighet på riktigt?

Den här frågan visar på att man misstänker att det finns ett sätt att göra delaktighet på ett "falskt" eller kanske oäkta sätt. Forskningen ger visst stöd till det påståendet; flera typer av trappmodeller har utformats (se forskningsöversikt) för att särskilja mellan så kallad nominell delaktighet (när man vill ge sken av att vara delaktig) och "högre" former av delaktighet där makt och inflytande fördelas mellan professionella och brukare/medborgare. Denna studie kan till viss del nyansera och problematisera en alltför rigid tolkning av delaktighet som trappsteg. Visst finns det institutioner och individer i mitt material som tolkar delaktighet instrumentellt, alltså som ett sätt att garantera fortsatt politiskt stöd för överlevnad snarare än som ett demokratiskt mål. Retoriken kring delaktighet i politiken kan upprepas och repeteras av kulturinstitutioner men förblir sekundär till institutionens mål (Nisbett 2013).

Det betyder inte att de projekt som utförs av dessa institutioner är obetydliga eller befinner sig "lågt" på en skala av delaktighet såsom det ofta tolkas i trappmodellerna. Min studie visar också att institutioner som definierar sig själva i relation till delaktighetsmålen och siktar högt på att låta brukare och medborgare influera själva organisationen, kan kämpa med aspekter av delaktighet som rör till exempel jämlikhet. Mer konkret: de institutioner som minst förstår delaktighet som sitt kärnvärde ändå kan genomföra intressanta och på flera plan relevanta delaktighetsprojekt, samt att de institutioner som ser sig själva som mest i medborgarens tjänst kan uppvisa minst ambitioner att se delaktighet som mer än besöket. Skillnaden mellan dessa två kategorier är att delaktighet som mål är mindre beroende av så kallade eldsjälar inom organisationen som ofta får bära delaktighetsarbetet mer eller mindre själva. Klart är i alla fall att utrymmet för institutionen eller verksamheten att själv avgöra vilken slags betydelse de ska ha för medborgare, publik, eller brukare, har minskat.

Den viktigaste slutsatsen av denna studie är att delaktighet som kulturpolitiskt mål blir ett dilemma när det upplevs krocka med andra demokratiska normer som framförallt relaterar till kvalitet, oftast i definitionen konstnärlig kvalitet, och professionalitet/expertis. Det kan verka frestande att stämpla medarbetare som försvarar andra demokratiska normer än delaktighet högre som elitister, men sanningen är att alla dessa normer - delaktighet, kvalitet, och expertis - värderas lika högt i den officiella kulturpolitiken. Den modell jag ställde upp i början på avsnittet Hur gör man delaktighet i Göteborgs stads kulturförvaltning visar hur olika fokus på dessa principer utmynnar i olika tillit till deltagare. Denna tillit påverkar hur man värderar delaktighet som kulturpolitiskt mål.

Trots detta finns flera poänger att göra som kan fungera som bakgrund för att skapa målbilder för förvaltningen och i förlängningen för Göteborgs stads kulturpolitik. Nedan kommer jag diskutera delaktighet som integrerad norm, och som värde i specifika kulturprojekt.

12.1 Delaktighet som integrerad norm i kulturförvaltningen

För det första är det viktigt att resonera som kulturpolitisk aktör över delaktighetsmålets misslyckande. I forskningsgenomgången visade jag på hur svensk kulturpolitik (på samma sätt som i många andra europeiska stater) växte fram som en del av ett välfärdsbygge som baserade sig på ett jämlikhetsfokus, där kulturen gavs värde för dess bildningspotential. Detta kallas kulturell demokratisering; den goda konsten och kulturen ska vara tillgänglig för alla. I denna tradition skulle deltagande i kulturen stöttas offentligt genom professionaliserade institutioner som åtnjöt armlängds avstånd från politiken. Den här typen av kulturell infrastruktur eller modell har kritiserats för att värdera viss kultur över andra, nämligen den kultur som konsumeras av en välutbildad elit (Bourdieu 1984; Sørensen 2019). Trots många försök att åtgärda det faktum att de som tar del av offentligt finansierad kultur ofta är del av denna elit, förändras inte, eller till och med förvärras, dessa siffror. Kulturpolitikforskarna Miles & Gibson (2016) som studerat kulturell delaktighet i Storbritannien, menar att kulturpolitikens skifte mot breddat deltagande (den så kallade Outreach-strategin mot icke-deltagare) inte kommer lösa frågan då den inte utmanar de värdesättande och ofta diskriminerande praktiker i kulturpolitiken som positionerar vissa medborgare som passiva, isolerade, och i behov av etablerad kultur. Brukarinflytande får i denna kontext en inomorganisatorisk funktion; kvalitetsförbättring, verksamhetsutveckling.

Vad är då alternativet? Förvaltningen skulle tydligare kunna definiera, till exempel i de uppdaterade kulturpolitiska målen, hur de kan ta steg mot en kulturdemokrati som ser medborgare som kapabla till att hävda sina egen handlingskraft och göra sina egna val i hur de använder konst, kultur och kulturarv som en resurs i deras liv (jämför Ashley 2014). Detta kommer innebära en tydligare styrning av kulturen som redan sker redan men på ett sätt som upplevs som "bakom kulisserna".

En markering kan vara att omdefiniera otydliga begrepp; till exempel att byta ut "delaktighet" mot brukarinflytande i kulturpolitiska dokument, eller begreppet "folkbildning" som uppdraget att visa en mångfald av perspektiv snarare än ett privilegierat perspektiv (utan att tumma på sanningsanspråk). Vad är kvalitet idag, för vem? Vilken betydelse ska det ha och vem ska ha inflytande över vad det betyder?

HR har en viktig roll i att formulera strukturer för rekrytering till kulturförvaltningens verksamheter för att säkra att de speglar stadens befolkning. Ett sätt kan vara att som Frilagret ha som merit att kunna ett ytterligare språk förutom svenska och engelska.

En annan viktig markering skulle vara att värna icke-kommersiella kulturrum som 300m² i privatiserade stadsrum och gå längre; att bygga ut möjligheterna till kulturutövande i staden för att komma vidare från det nuvarande klustret av institutioner i stadens centrum. Om kulturinstitutioner ska ses som platser och aktörer för social relevans och för demokratisk praktik skulle detta inte lika mycket innebära att institutioner "når ut" och "inkluderar" andra. Birgit Eriksson (2019) pratar om vikten av att visa intresse för andras intressen, och rätten att båda parterna invitera till att delta. Kan Göteborgs stads institutioner hitta sätt att bli inviterade till andras självskapade rum, och på mer utvecklade sätt visa intresse för intressen?

Mitt första förslag för att komma en bit på vägen är ta vara på den kunskap som finns kring vad göteborgare gör på fritiden. Stadsledningskontoret har utfört studier av ungas fritidsvanor, SOM-institutet och Myndigheten för kulturanalys gör kulturvaneundersökningar (för hela landet). Om dessa inte räcker till kan förvaltningen utföra eller beställa en studie av vad göteborgare gör på sin fritid när de är "kulturella" för att få en bättre bild av kultur är i Göteborg idag, utan ett raster av fördefinierade kategorier. Detta skulle inte vara en traditionell kulturundersökning som frågar stadens invånare hur ofta de går på offentligt finansierade kulturinstitutioner, utan som visar nyfikenhet för vad kultur är för dem, idag. Om faktiskt kulturell delaktighet (vad människor gör på sin fritid och i sin vardag som kan kallas kultur) skiljer sig från vad stater, regioner, och kommuner vill erbjuda sina medborgare måste man tänka om. Detta omtänk kommer orsaka rädslor. Istället för frågan "vad är det de behöver som de inte visste att de ville ha" kan man fråga; "vad är det de gör - kan vi stötta det?"

Mitt andra förslag är att förvaltningen upprättar strukturer för utbyte av kunskap inom förvaltningens sektorer, avdelningar, och enheter. Just nu får inte medarbetarna tillräcklig insikt i den kunskap som finns i andra sektorer i förvaltningen. Värna och fortsätt den samverkan förvaltningen gör med andra förvaltningar och med andra institutioner, såsom skolan. Det finns gränser för vad en ensam förvaltning kan åstadkomma. Detta blir synligt inte minst i den samverkan med grundskolor som förvaltningens museer, tillsammans med konsthallen, vill åstadkomma. Det behövs en tillgång till resurser i en bred mening för möjligheterna att utöva offentlig kulturpolitik och för att upprätthålla demokratiska samhällen (Sismondo 2010).

Till sist vill jag påpeka det uppenbara; jag har tillåtits fundera, utifrån min studie, vad förvaltningen kan göra för att gå framåt utan att ta hänsyn till budgetfrågor. Det är inte sannolikt att förvaltningens ekonomiska utrymme kommer expandera i framtiden, och vad det betyder för förvaltningens utvecklingsarbete är något man bara kan spekulera om.

12.2 Delaktighet som norm i specifika kulturprojekt - en metod för metodutveckling

Här kommer jag summera några av lärdomarna från denna studie i en översiktlig prototyp för kulturinstitutioner som vill utveckla delaktighetsprojekt.

När man vill arbeta delaktigt kan man som verksamhet räkna med tre viktiga steg; konceptualisering, facilitering, utvärdering (Eriksson, Holberg Rung & Scott Sørensen 2019). Inget av detta är ny kunskap för verksamheterna i kulturförvaltningen Göteborg men genomgången kan ge insikt i vissa frågor man kan ställa sig i varje steg. Nedanstående genomgång är baserad på Susan Gallo-way's (2009) beskrivning av Theory-based evaluation (TBE) som hon menar är en passande metod för kulturbaserade projekt. Metoden har som grundförståelse att förändringar alltid sker i såna projekt eftersom människor är aktörer i öppna system av förändring. Metoden har beskrivits översiktligt för att så många olika verksamheter som möjligt ska kunna använda den med en ambition att skapa egna metoder för delaktighet, i enlighet med min övertygelse att en metod som "läggs på" en verksamhet inte kommer få bäring. Metoder måste utvecklas av dem som kan verksamheten bäst, varför jag valt att kalla den en metod för metodutveckling.

Dessa steg handlar om att göra delaktighetsprojekt på en hög nivå av inflytande och makt från deltagare, utan att släppa ansvaret och den makt man har som kulturinstitution. Varje verksamhet som vill påverka människors liv genom konst, kunskap eller intryck på olika sätt, måste förstå vad denna påverkan betyder i människors liv. Om önskan är att, till exempel, öka människors välmående eller stimulera diskussion kring ett visst ämne eller öka kunskapen om en viss företeelse, måste man veta vad, i deltagarnas värld, kunskap, välmående, och diskussioner egentligen är och görs, och vad det har för värde i deras liv och på vilket sätt.

Denna genomgång har tyngdvikt på konceptualiseringen, eftersom de andra stegen, facilitering och utvärdering är något verksamheterna redan är experter på. Dessa steg kan ändå hjälpa att tänka på stegen ur ett delaktighetsperspektiv.

12.2.1 Konceptualisering

Det första steget handlar om att förstå mål, sammanhang, och miljö: att identifiera en teori och identifiera kärnprocesser tillsammans med deltagarna. För att projektet ska vara delaktigt måste alla intressenter "äga" projektet. Tydlighet och konsensus måste uppnås vad gäller mål eller önskade resultat. Några frågor som är viktiga att ställa är:

- Varför vill vi arbeta tillsammans? Vad vill vi uppnå? Att ställa dessa frågor skärper fokus. Har vi siktet på en bra process eller är målet en produkt? Vilka förståelser av kvalitet jobbar vi med, och hur påverkar det vad vi tycker är möjligt?
- Varför ska de delaktiga vara delaktiga? Vad ska det ge dem? Den frågan är mycket viktig och ställs allt för sällan av kulturorganisationer idag.
- Vem gör vi det här för? Vilka publikationer har vi "i bakhuvudet" och hur påverkar det vad vi tror är möjligt? Finns några vi tror är viktiga som vi kan göra mindre viktiga, och tvärtom?
- Hur kan innehållet i våra verksamheter och de aktiviteter vi planerar tillsammans få den effekt/de resultat vi tänker oss? Varför är vi en bra verksamhet för det vi vill uppnå? Detta handlar om att formulera en teori och är avgörande för utvärderingen. Utan en teori kring hur det man vill uppnå kan uppnås med de resurser man har - materiella och humana - riskerar man att rapportera/mäta/studera det man önskar fanns där (Merli 2002: 116).
- En del av teorin handlar om att ställa upp *kriterier* för det man vill uppnå. Detta kan även kallas indikatorer. Om det är en utställning man vill göra tillsammans, vad behöver vi ha gjort för att vi ska känna oss nöjda? Om det är förändrade attityder till en viss grupp, hur ska vi veta att vi uppnått det? Kan det vara minst en av tio besökare/deltagare som uttrycker att de ändrat åsikt av att möta projektet?
- Hur förstår vi delaktighet? Här kan Carpentier's (2016) modell närvaro - interaktion - medbestämmande, som finns beskriven i forskningsöversikten, vara till hjälp, även Ejgod Hansens (2019) distinktion mellan delaktighet i kulturaktiviteter, i konstproduktion, och i kulturpolitiska/kulturinstitutionella beslutsprocesser.
- Hur förstår de deltagande delaktighet? Hur är delaktighet meningsfullt för dem? Vill de vara delaktiga på samma sätt hela tiden? Här kan olika trappmodeller vara till hands (se forskningsöversikt) eller Shier's (2001) vägar till delaktighet.

- Hur vill vi inte/kan vi inte arbeta delaktigt? Vilka gränser drar vi, och varför? Är dessa gränser legitima?
- Vad behöver vi för att arbeta delaktigt? Vad behöver alla delaktiga i projektet för att delta?

12.2.2 Facilitering

Denna fas handlar förutom att göra själva projektet också om att “förfina” teorin och utveckla metoderna genom att identifiera omedelbara effekter eller processer som verkar gå mot det mål man kommit överens om. Bibehåll en öppenhet för oväntade och överraskande situationer som kan uppkomma (Kangas 2017).

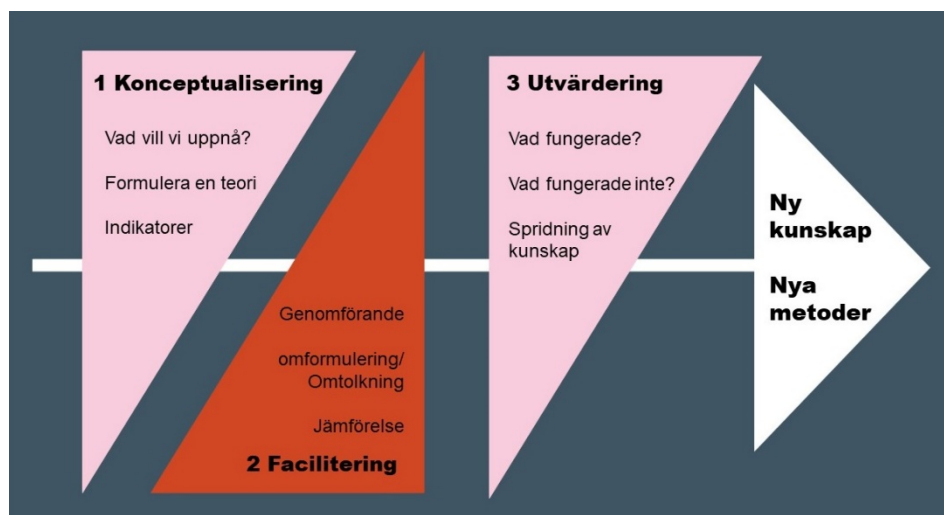
- Genomför det kulturella/konstnärliga projektet i enlighet med konceptualiseringen ovan. Viktiga frågor är:
- Vilken metod använder vi? Tidsplan? Vilka risker ser vi? Hur ska vi kommunicera projektet inåt och utåt?
- Är det vi kom överens om med de deltagande fortfarande gällande? Behövs omformuleringar, andra processer, omtolkningar av roller och uppgifter?
- Utförs liknande projekt i förvaltningen, eller utanför? Dela idéer, erfarenheter, ge/få feedback!

12.2.3 Utvärdering.

Denna del måste planeras in från början och ges utrymme för att både kulturprofessionella och deltagare ska kunna få en chans att utveckla lärdomar. Här ska verksamheten, gärna tillsammans med deltagarna, ta på sig “forskarhatten” och ställa de tre viktigaste forskningsfrågorna: Vad funkade för vem, när, och under vilka omständigheter? Här ges chansen att utveckla den teori man arbetade fram i början.

Vilka processer fungerade, vilka fungerade inte, och varför? Skedde något vi inte hade räknat med? Både positiva och negativa erfarenheter är viktiga att ta hänsyn till. Metoder för att utvärdera kan vara enkäter (Gilmore 2014), men kvalitativa metoder såsom gruppintervjuer, observationer, dagböcker är viktiga för att förstå, inte bara mäta, idéer, känslor, och upplevelser.

Sprid kunskapen! Diskutera, kritisera, analysera tillsammans med andra i förvaltningen. Skapa en lärande organisation.

Denna översiktliga strategi för att arbeta deltagande kan utgöra en grund för att belysa sin egen och andras maktpositioner i samverkan, samt att visa på hur metoder kan fungera för att visa resultat för politiker och andra intresserade.

Föremålet för denna studie visade sig vara kulturpolitiska förändringar och demokratiska värden. Kulturpolitikens själva väsen är en balansgång mellan olika demokratiformer, och just denna balansgång är vad demokrati är - svårt, men viktigt.

Tack till alla dem som hjälpt mig att skriva denna rapport, framförallt alla medarbetare på förvaltningen som gett mig av sin tid för intervjuer och arbetsplatsbesök! Även stort tack till alla "extra nära" kollegor på kulturstrategiska avdelningen i Göteborgs stads kulturförvaltning för stöd, konstruktiv kritik och pepp.

13 Referenser

- Bacchi, C.L. (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson.
- Carpentier, N. (2016). Differentiating between access, interaction and participation. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 2(2), 7-28. <https://doi.org/10.7146/tjcp.v2i2.23117>.
- Ejgod Hansen, L. (2019) En målestok for deltagelse. Evaluering af forskellige deltagelsesformer under Aarhus 2017. I: Eriksson et. al. red (2019). *Kunst Kultur og Deltagelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag. s. 206–225.
- Ekholm, D. & Lindström Sol, S. (2019). Mobilising Non-Participant Youth: Using Sport and Culture in Local Government Policy to Target Social Exclusion. *International Journal of Cultural Policy*, doi: 10.1080/10286632.2019.1595607.
- Ekman, S. (2012). *Authority and autonomy. Paradoxes in modern knowledge work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Eriksson, B. (2019); Kunst og community. Interesser, inklusion og ejerskab i æstetisk og social deltagelse. i Eriksson, B., Houlberg Rung, M., & Scott Sørensen, A. (red). *Kunst Kultur og Deltagelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Eriksson, B., Houlberg Rung, M., & Scott Sørensen, A. red. (2019). *Kunst Kultur og Deltagelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Eriksson, E. (2015). *Sanktionerat motstånd: brukarinflytande som fenomen och praktik*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2015. Lund.
- Galloway, Susan (2009). Theory-based evaluation and the social impact of the arts, *Cultural Trends*, 18:2, 125-148, DOI:10.1080/09548960902826143
- Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C. (2006) *Folkebiblioteket under forvandring: modernitet, felt og diskurs*. Köpenhamn: Danmarks biblioteksforening og Danmarks biblioteksskole.
- Johannisson, J. (2006). *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006.
- Kangas, A. (2017). Removing Barriers – Participative and Collaborative Cultural Activities, in *KUULTO Action Research*. Center For Cultural Policy Research Cu-pore Webpublications, 44.
- Kann-Rasmussen, N. (2016) For samfundets skyld. Kulturlederes forestillinger om legitimitet og omverden. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, Vol. 19, Nr. 2, s. 201 – 221.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Lindsköld, L. (2013). Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975–2009. Diss. Borås: Högskolan i Borås. <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:877057/FULLTEXT01.pdf>.
- Lindström Sol, S. (2019a). The democratic value of participation in Swedish cultural policy [O valor democrático da participação na política cultural sueca]. *Comunicação E Sociedade*, 36, 81–99. [https://doi.org/10.17231/comsoc.36\(2019\).2346](https://doi.org/10.17231/comsoc.36(2019).2346).
- Lindström Sol, S. (2019b). Equal Access or Empowerment? Understanding youth participation in cultural institutions through two Swedish case

studies. *Conjunctions. Transdisciplinary Journal of Cultural Participation*, 6(1). <https://doi.org/10.7146/tjcp.v6i1.117320>

Lindström Sol, S. and Ekholm, D. (2021). Integrating cultural and social policy through family home visits in suburban areas of exclusion: examining the rationalities of Bookstart Göteborg, *International Journal of Cultural Policy*, DOI: [10.1080/10286632.2020.1860031](https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1860031).

Lindström Sol, S & Ekholm, D. (kommande artikel). Bookstart Göteborg: Integrating Cultural Policy and Social Policy Objectives Through The Use Of Home Visit Technologies in Socially Vulnerable Areas In The City.

Mahoney, J. (2000). Path dependence in historical sociology. *Theory and Society*, 29(4), 507–548.

Merli, P. (2002). Evaluating the social impact of participation in arts activities, A critical review of Francois Matarasso's Use or Ornament? *International Journal of Cultural Policy*, 8:1, 107–118, DOI: [10.1080/10286630290032477](https://doi.org/10.1080/10286630290032477)

Myndigheten för kulturanalys (2019). *Kultur i demokratins tjänst. En utvärdering av satsningen Åga rum*. Rapport 2019:2, Göteborg: Myndigheten för kulturanalys.

Phillips, L., Kristiansen, M., Vehviläinen, M., and Gunnarsson, E. red. (2013). *Knowledge and power in collaborative research*. Routledge: New York.

Røyseng, S. & Stavrum, H. (2020). Fields of gold: reflections on the research relations of the cultural policy researcher, *International Journal of Cultural Policy*, 26:5, 697-708, DOI: [10.1080/10286632.2019.1643335](https://doi.org/10.1080/10286632.2019.1643335)

Sand, M., (2019) *Tro, hopp och konst Konst som politiskt verktyg En forskningsrapport om Statens konstråds satsning Konst händer 2016–2018*. Stockholm: ArkDes. <http://vastmanland.konstframjandet.se/wp-content/uploads/sites/5/2019/05/tro-hopp-konst-final1.pdf> (2020-05-23).

Shier, H. (2001), Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15: 107-117. doi:10.1002/chi.617.

Sismondo, S. (2010). *An introduction to science and technology studies*. 2nd ed. Chichester, West Sussex, U.K: Wiley-Blackwell, Oxford.

Skot-Hansen, D. 2005. Why Urban Cultural Policies? In: Robinson, Jill (ed.) *EUROCULT21*, Helsinki: Integrated Report.

Sjögren, Hanna (2017) The politics of disembodied knowledge (Den okroppsliga kunskapssynens politik.) *Tidsskrift för genusvetenskap* nr 34(4), s. 68–85.

Winther Jørgensen, M. (2002). Refleksivitet og kritik: socialkonstruktionistiske subjektpositioner. (1. udg.) Diss. Roskilde: Univ., 2002. Frederiksberg.

Kulturförvaltningen

Norra Hamngatan 8, 411 14 Göteborg

Telefon, växel: 031-365 00 00

E-post: kultur@kultur.goteborg.se

